

~~179~~ E 179/13

IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK

AKTUÁLIS PROBLÉMÁK

KIADJA A MAGYAR KÜLÜGYI TÁRSASÁG

ELNÖK: PEKÁR GYULA. ÜGYV. TÁRSELNÖK: EÖTTEVÉNYI OLIVÉR.
SZERKESZTŐ: DRUCKER GYÖRGY

VIII. FÜZET

HANKISS JÁNOS

EGYETEMI NY. R. TANÁR

A KULTÚRDIPLOMÁCIA ALAPVETÉSE

INTRODUCTION A LA DIPLOMATIE
CULTURELLE

ÁRA 2 PENGŐ

BUDAPEST 1937.

MAGYAR KÜLÜGYI TÁRSASÁG
ORSZÁGHÁZA, XI. KAPU

AZ IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK AKTUÁLIS PROBLÉMÁK

EDDIG MEGJELENT FÜZETEI:

1. Vladár Ervin: MI IS AZ A NÉPSZÖVETSÉG

Apponyi Albert gróf előszavával.

Kifogyott. Vladár műve a Népszövetség egész problémáját magyar szempontból állítja be.

2. VÁLSÁGBAN VAN-E A PARLAMENTÁRIZMUS?

Az Interparlamentáris Unió magyar csoportjának ankétje.

100 oldal. Berzeviczy Albert előszavával.

Ára P 2.— Magyar politikusok és jogászok hozzászólásai.

3. Egyed István: A KISEBBSÉGI KÉRDÉS

A kisebbség fogalma — Kisebbségi jogrendszerek — Kisebbségi eljárás

57 oldal. Egyed tanulmánya rövid, világos és szabatos feldolgozása

Ára P. 2.— a kisebbségi kérdés egész komplexumának.

4. A MAI EURÓPA

A Magyar Külügyi Társaság 1931-iki előadássorozata a főbb államok politikai helyzetképéről. (Anglia, Ausztria, Csehszlovákia, Franciaország, Jugoszlávia, Lengyelország, Németország, Olasz-

210 oldal. ország, Románia és Szovjet-Oroszország akkori közjogi berendezkedése, kül- és belpolitikája stb.)

5. Drucker György: NEMZETKÖZI SZERVEZETEK

A nemzetközi organizáció kialakulása.

A nemzetközi jog és nemzetközi vonatkozások köréből vett tanulmányában a szerző részletesen ismerteti a különféle nemzetközi szervezeteket, elsősorban a Nemzetek Szövetségét, annak kisegítő szerveit és önálló jelleggel bíró szervezeteit és kimerítő jegyzékben hozza az összes nyilvántartott hivatalos és társadalmi

215 oldal. jellegű nemzetközi uniókat. A szerző a semleges és kis államoknak

Ára P 3.— a békemozgalom fejlődésére gyakorolt hatásával is foglalkozik

6. Póka-Pivny Béla: A REVIZIÓ, AHOGY NYUGATEURÓPA LÁTJA

Szerző a különböző nemzetközi konferenciákon, különösen a Népszövetségi Ligák Uniójában és a brüsszeli békekonferencián

Kifogyott. szerzett személyes tapasztalatai alapján szól a kérdéshez.

7. LA HONGRIE DANS LES RELATIONS INTERNATIONALES

A Magyar Külügyi Társaság francia nyelvű reprezentatív kiadványa, fennállásának 15 éves fordulója alkalmából. A munkában a nemzetközi jog és nemzetközi kapcsolatok magyar szakértői foglalnak állást az időszerű nemzetközi problémákhoz, a magyar szempontok figyelembevételével. A mű egyik cikke néhai gróf Apponyi Albertnek közvetlenül a halála előtt a Nemzetek Szövetsége válságáról Bécsben tartott előadása. Függelékként adja a mű a magyar szerzők magyar és idegen nyelveken kiadott önálló

383 oldal. műveinek és cikkeinek bibliográfiáját és Magyarországnak tör-

Ára P 8.—vénybe iktatott nemzetközi szerződéseit.

Magyar Külügyi Társaság tagjainak és a Külügyi Szemle előfizetőinek 25% engedmény.

112
40

QUESTIONS D'ACTUALITÉ
IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK

VOLUME VIII

HANKISS JÁNOS

A KULTÚRDIPLOMÁCIA
ALAPVETÉSE

INTRODUCTION A LA „DIPLOMATIE
CULTURELLE“

Résumé en langue française, p. 75

ÉDITION DE L'ASSOCIATION HONGROISE
DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
ET POUR LA SOCIÉTÉ DES NATIONS
MAGYAR KÜLÜGYI TÁRSASÁG

1936

E 179/13

**GRAGGER RÓBERT
ÉS
GEREVICH ZOLTÁN
EMLÉKÉNEK**

31,424.

I.

ALAPVETÉS.

A kultúrdiplomácia helye a nap alatt.

Kultúrdiplomácia mindig volt, amióta csak emberek szükségét érezték annak, hogy más emberekben a maguk értékének tudatát felkeltsék, s ezzel rájuk befolyást gyakoroljanak. A gyakorlati életben mindenütt ott gömbölyödnek a kultúrdiplomácia mikrokozmoszai s ezek lényegileg ugyanolyanok, mint a világpolitikában oly nagy tekintéllyé növekedett makrokozmosz-formájuk. Az ambíciózus hivatalnok, aki, hogy érvényesüljön, hivatal után különórákat vesz s az így nyert tudománytöbblettel vág társai elé; — a fiatal leány, aki beledolgozza magát udvarlójának szakmájába, hogy biztosabban leköthesse; — a kereskedő, aki művészi tökéletességgel használja fel a reklám technikáját, hogy a közismertség s a hírnév látszólag csak erkölcsi sikerét csengő aprópénzre váltsa, mind olyan típusok, melyeknek analógiáit a kultúrdiplomata szerencsésen aknázhatja ki.

Mi a szorosabb értelemben vett kultúrdiplomácia? Ha tömör definícióra kényszerítenének bennünket, azt mondanók, hogy „külpolitikai hatások előidézése kulturális eszközökkel“. De a tömör definíciók hasonlítanak a dióhéjba férő selyemköntöshöz: semmiesetre sem alkalmasak hétköznapi használatra. Meghatározás helyett minél hívebb s minél többoldalú leírással próbáljuk meg mindenki kincsévé tenni azokat a tapasztalatokat és megfontolásokat, amelyekből ma, az úttörés idején a kultúrdiplomácia kikerekedik. Tudomásunk szerint ez az első összefüggő munka a kultúrdiplomácia ma áttekinthető

egész területéről;¹ s ezt nemcsak enyhítő körülményül kívánjuk felhozni, hanem azért is, mert kialakult tudományos hagyomány híján ez ad nekünk némi jogot, hogy az új műszó² tartalmát tapasztalataink anyagával színezzük.

A kultúrdiplomácia mibenlétét és jelentőségét négy különböző úton elindulva közelítjük meg. A legelső úgy adódik, hogy a (legalább hivatalos szempontból) újonc kultúrdiplomata helyet kell, hogy szorítson magának a külpolitikus és a gazdaságpolitikus mellett.

A hivatásos, a „politikus“ diplomata sokoldalú munkájának mindig fontos lapját foglalta le a kulturális eszközökkel vagy kulturális ürgy alatt folyó munka, — akkor is, ha a diplomata nem ismerte ezt be szívesen. Országok és kontinensek sorsát intézni a zöld asztal mellett, bűvös erejű vonalakat rajzolni a világpolitika térképére: ez volt a nagyszabású feladat, a nagystílusú diplomata álmainak netovábbja. A régi stílusú diplomaták közt különösen sok volt az olyan „realista“, aki konkrét és égetően aktuális politikai feladatokra korlátozta munkásságát s keveset törődött az olyan *hosszú lejárattú*, bizonytalan idő alatt beérő feladatokkal, amilyenek a kulturális propaganda területén kínálóznak. A kultúrhatások, amelyek körébe tartozik a közvélemény irányítása is,³ nem adnak rögtön eredményt, de nélkülük nincs tartós, szilárd reálpolitika. Két nemzet diplomáciai viszonya mindig laza: egy forgószelel szétfújhatja őket. Csak akkor nem bír vele a politikai szeszélyek ciklonja, ha a kultúra lassan szőtt szálainak tömegével van biztosítva. A materialista politika bűvös szava: *érdekek*. De az érdek nem abszolút s főképe nem nyilvánvaló, magától értetődő. Hiába mondanók ma, hogy a német-francia közeledés mindkét fél érdeke, hiába hangoztatták ezt II. Vilmostól

¹ Könyvünk gondolatmenetét már 1934-ben lefektettük (*A kultúr-diplomácia alapvetése*, Külügyi Szemle, 1934 április).

² A szó ellen lehetne kifogást emelni, nemcsak azon a címen, hogy a „kultúr“ első taggal összetett szókat germanizmusoknak szokás tekinteni, hanem talán azért is, mert nem elég világosan céloz jelentésére. „Kulturális külpolitika“ valamivel jobb lenne, de még hosszabb és még nehezkesebb.

³ Nemcsak a sajtó révén (I. II. fej.), de a sajtón keresztül is. A mélyebb s tartósabb hangulartformálás, a közvélemény elitjének befolyásolása nem esik a kis hatósugarú napisajtó feladatkörébe, hanem szorosabban értelmezett kultúrdiplomáciai feladat.

Hitlerig és Caillaux-tól Henri Goj-ig annyian, a közvélemény annyira át van itatva emlékekkel, érzelmekkel, egy népszerű politikai attitűd megszokásával, hogy a valódi érdeket felismerni nem is merné. S hiába mondtuk az igazságnak megfelelően 1848-ban és 1919-ben, hogy a nyugat érdeke a magyar bástyát fenntartani: mivel az érveink alapjául szolgáló értékelések nem voltak beleivódva a nyugati közvéleménybe, Nyugat szemrebbenés nélkül döntött érdeke ellen.

Ugyanilyen belátáshoz juthatnak a gazdaságpolitikusok és különösen azok a modern mítosz hívők is, akik mindent gazdasági okokra vezetnek vissza. „A pénz uralkodik a világon“ — éneкли Mefisztó, de ami jó a romantikus operában, nem feltétlenül állja meg helyét a tapasztalatok józanabb világításában. A királyné ruhájára kiömlött pohár vízzel¹ lehetne csak ezeknek a fanatikusoknak válaszolni, akik a Pénzt, a Mammont, a Gépet nagy betűvel írják s földöntúli hatalmaknak képzelik. S mi a valóság? Az, hogy a gazdasági gravitáció természeti törvényei aránylag ritkán irányítják a nemzetek barátságát vagy ellenségességét. Hogy Anglia a német ipari verseny miatt ment a háborúba, ez a túl egyszerű okfejtés jó volt a német propagandának, amely a „Gott strafe England“ himnusz hangnemében jól fel tudta használni a „kalmárlelkű“ angol legendáját, de a valóságból csak egy-két részletet magyarázhat meg. A gazdasági tényező nagyon fontos, de nem *egyedül* determináló. Hiába nincs szaga és nincs szeme a pénznek, hiába szeretne odagurulni, ahová a nehézkedés hajtja: útjába áll a szeretet és a gyűlölet, a hagyomány és az előítélet, a hatalmi politika és a kultúrpolitika.

A hivatalos külpolitika mellett és benne is a kulturális külpolitika mindig élt és virult. Különösen a XVIII. századtól fogva vetett igen nagy hullámokat. Voltaire-t Berlinbe küldi a francia udvar, hogy politikai aprópénzre váltsa fel Nagy Frigyes irodalom pártolását.² Rousseau-tól, Diderot-tól alkotmányt, fejedelmi neveléstervet kérnek népek és királyok,

¹ Scribe *Un verre d'eau*-ja, egy másik, nem kevésbé egyszerű s nem kevésbé hamis történelemszemlélet klasszikus formája: „kis okok — nagy okozatok“, vagy: a történelmet a véletlen irányítja.

² De nem volt sikere, mert félreértette szerepét: politizálni akart. A „négociations“ mozaikjához más kéz kellett, mint a kultúrhatások nagy vásznaihoz.

s ma már nem vitás, hogy miből maradt több politikai tőkéje Franciaországnak: az összes XVIII. századi diplomaták munkájából, vagy e kor nagy kultúrpolitikusaik nagyobbra öntudatlan ilyenmű tevékenységéből. Franciaország még ma is nagyon sokat köszönhet annak a rendithetetlen közvéleménynek, amely a „flambeau du monde“, a „foyer de lumière“ vagy a „Ville-Lumière“ képzetében polarizálódott.

A nizzai mediterrán egyetem — minden közvetlen politikai cél nélkül — a Földközi-tenger partjain megújítandó és frissítendő európai civilizáció propagálásával s szellemi kiépítésével közvetve politikai célt is használ: a latin nemzetek fölértékelésének és összekapcsolódásának kettős ügyét.

Különösen akkor, amikor nagy katasztrófák után járhatatlanokká válnak a diplomácia megszokott útjai, a kultúrdiplomácia többé-kevésbé titkos ösvényei főutakká lesznek. A lengyel emigráció egy évszázadon át tapasztalhatta ennek az igazságnak érvényességét. Mickiewicz a „Collège de France“ tanszékén, Chopin az előkelő párizsi szalonokban, főnemeseik vezetése alatt a lengyel diákok, munkások és művészek egész tömege pedig a Quai d'Orléans lengyel könyvtárában kizárólag kulturális eszközökkel tartották ébren a nemzetük iránt parázsló érdeklődést. A cseheknek a világháborúig nincs hivatalos diplomáciájuk. Legfőbb fegyverük a toll s a nyomtatott betű volt, s országukat elsősorban kulturális propagandájuknak köszönhetik, amelybe bele tudtak vonni egy Björnsont vagy egy Seton-Watsont. Ezt jelképezi az a sokhelyütt tapasztalható tény is, hogy a cseh nemzet bel- és külpolitikusi között annyi a tudós és író. Az aktív politikai érvényesülés országútjáról leszorítva, könnyebb és alig ellenőrizhető utakon vágtak a monarchia vezető politikusaik elébe s elérték azt a céljukat, amely a gyakorlati politika szemmértéke szerint elérhetetlennek látszott. Hasonló okból nőtt meg a trianoni országvesztés után a magyar kulturális propaganda jelentősége. A kegyvesztettségnek abban a tragikus helyzetében, amely Trianon után a magyar politikát úgyszólván gúzsba kötötte, egyidőre főképp gazdasági és kulturális térre szorítkozott a magyar nemzet külföldi érvényesülése. Különösen a francia politikai érdekszférában vált a kulturális propaganda olyan szerencsés „escalier de service“-szé, amelyen át besurranhatott a fölépcsőtől eltiltott magyar államérdek. De ma is, amikor a külpolitikai

helyzet, hál' Istennek, több lehetőséget s némiképp szabadabb mozgást biztosít a magyar diplomatának, a magyar kulturális tényezők jelentősége változatlanul megvan, mert minél aktívabb a politikai élet, annál gyakrabban van szükség arra a kedvező atmoszférára, amit csak a gondos és állandó kulturális munka biztosíthat.

Hogy ez nem föltevés, hanem tény, az is bizonyítja, hogy a célját százszázalékban elért cseh diplomácia milyen megkülönböztetett figyelemmel kezeli a nyugati szellemi élet vezéreit s minden fontosabb jelenségét. Bár helyzete ott — különösen a Trianont követő években — alig hagyott kívánnivalót, pillanatra sem lankadt, mert tisztában volt azzal, hogy a megszerzett politikai előnyöket csak úgy tarthatja meg, ha állandóan résen van s a kulturális légkört mesterséges eszközökkel is sűríti. Sokat beszélnek az egyik nyugati államban a kisantant egy követéről, aki minden egyetemi városba ellátogatott, a befolyásosabb professzorokkal megismerkedett és vendégül látta őket, hogy a látogatásával beharangozott kultúrhatások talaját előkészítse. Az meg már szinte banális jelenség, hogy a cseh egyetemek a külföldi professzorok közül azokat, akik fontosabb pontokon állanak, vagy a cseh propaganda iránt némi rokonszenvet mutatnak, elhalmozzák meghívásokkal. Erre a célra sohasem sajnálják a pénzt s jól számítanak, mert ha a meghívottak kiválasztása szerencsésnek bizonyul, a közvélemény döntő pontjait, eleven forrásait hódították meg, — aránylag nagyon olcsón, ha figyelembe vesszük azokat a horribilis közlési díjakat, amelyeket nyugati nagy napilapoknak egy-egy propagandaízü cikkért fizetni kell. S még elevenen emlékezetemben él egy nagyszerű nyugati tudományos intézet centennáriumi bankettje, ahol minden nemzet egy-egy képviselője szólalhatott fel, — Románia nem habozott külpolitikájának nagyágyúját, Titulescut elsütetni, aki aztán a tőle megszokott ügyességgel vallott szerelmet a rendező országnak. Egy másik ilyenfajta ünnepélyen, évekkel ezelőtt, a harmadik kisantant-állam jutott pompás ingyenpropagandához óriási nemzetközi társaság előtt azzal, hogy egy szereplő tudósnak, aki a vendéglátó államot képviselte, a nagy díszhangverseny keretében, az összegyűlt közönség színe előtt nyújtotta át a legmagasabb jugoszláv rendjelet.

Mindebből az is nyilvánvaló, hogy a hivatalos külpolitikai

közvélemény a kultúrpolitika tekintetében örvendetes fel-frissülést mutat. A külügyminisztériumokban aktív és értékes kulturális ügyosztályok alakultak, a követségek egynémelyikén úgynevezett „kulturattasék“ látják el ezt az egyre fontosabbnak tartott ügykört ; de ott is, ahol ilyen külön állásra nem jut pénz a költségvetésben, a követség éber figyelemmel kíséri vagy pláne maga irányítja a kulturális propagandát. Ma már tehát a külpolitikus és a gazdaságpolitikus oldalán a kultúrpolitikus is elfoglalta helyét : ma nincs köztük rangsor, inkább nemes verseny és szerves együttműködés.

*

Más szempontból nézve a kultúrdiplomácia a *közvetett* külpolitika területe. Ez első pillanatra különösnek látszhatik, hiszen a diplomata a közvéleményben arról nevezetes, hogy burkolt fegyverekkel támad, hosszú kanóccal robbant s közvetlen akcióktól lehetőség szerint óvakodik. Ezen a helyen „közvetett“ külpolitikának azt tekintjük, ami nem szorosabban vett politikai mederben (hivatásos diplomaták tárgyalásai) folyik és nincs közvetlen politikai célja. Igaz, a kultúrdiplomata sokszor kénytelen olyan kulturális anyagot feltálni, amelyet egy politikai háttérű vita tett aktuálissá ; de még ilyenkor is megtartja problémáját a tudományos síkban, ahol gyakorlati célok és célzások számára látszólag nincsen hely. Éppen ez az óvatosság teszi hatalmassá és szinte felelőtlené : a tudományos vita világában nagyon sokat merhet, amit a hivatásos politikus, a természete szerint gyakorlati célra törő, nem engedhet meg magának.¹

¹ A kulturális diplomácia legfőbb őst az irredenta propagandában látják. Valóban, a Tirolért és Istriáért folyó harcban, az Elzászért és Lotharingiáért dúló küzdelemben használták föl először tömegesen s teljes erővel a kulturális érveket. Barrès harca a Rajnáért jellegzetes „csúcsteljesítmény“. Sokszor gondoltam, hogy ha nagyon gazdag lennék, a *Colette Baudoche*-ből vennék pár ezer példányt s szétosztanám őket az elcsatolt területeken. Olyan könyv ez, amelyet nem tartóztatnának fel a határon, hiszen francia írta s szó se esik benne Magyarországról. De ami Metzre áll, az áll Kolozsvárra és Kassára is, s amit a nagy francia nacionalista irredenta propaganda eszközéül használ fel, majdnem kizárólag kulturális értékelés : a lotharingiai élet kultúrája, lelki fölénye, Nancy harmónikus építkezése, az utcán alig látható, de a gyászmisére felvonuló „jótékony nők“ döntő tekintélye s ezer más „semmiség“, ami mégis uralkodik a város sorsán.

Mikor közvetlenül nem beszélhettünk arról, ami legjobban érdekelt bennünket, a sejtetés műfajához, az *allegóriához* folyamodtunk. A reálpolitikus számára a kulturális külpolitika olyan, mint egy allegória-rendszer. Ott, ahol Trianonról nem is lehet beszélnünk, a legudvariasabb s legközömbösebb arccal támadhatjuk meg, ha vigyázunk a látszatra. Azt nem mondhatjuk, hogy ennyi meg ennyi magyarlakta területet vettek el tőlünk s mégis ezt mondjuk, szemrehányóan és megdönthetetlenül, ha elsoroljuk, hogy hol születtek nagyjaink s most hova tartozik ez vagy amaz a község; vagy ha művészettörténeti eszmefuttatásban felsoroljuk nagy műemlékeink helyét... Nem szabad bizonyítgatnunk, hogy nem nyomtuk el a nemzeti-ségeket? De azt elmondhatjuk, hogy erdélyi magyar urak adták ki az első román Bibliát. Soviniszta elfogultsággal vádolnak? Csak a „Szózat“ pár sorát kell elmondanunk, ahol a magyarság sorsát a többi nemzetéhez a szolidaritás eszményi szálaival kötötte egy nemes és típusos magyar. Nem követelözünk, nem vádolunk, nem panaszkodunk, hanem látszólag összefüggéstelen tényekből alakítjuk ki jogaink, sérelmünk és gyászunk annál hatásosabb allegóriáját, mert símán és akadálytalanul folyik a gyanutlan idegen fülébe. Használjuk ki azt, hogy értünk, helyettünk még a kövek is beszélnek.

*

Végül: a kultúrdiplomácia az *értékfogalom* bevonulása a politikába a tudomány, irodalom és művészet segítségével. Érték és politika hogy férhetnek össze? Hiszen nem értékeiért, különösen nem a szellemi értékeiért szoktunk rokonszenvezni egy néppel, s nem azokért kötünk vele szövetséget. De különösen a „kis nemzetek“ csoportjában, ahol a kiemelkedés, a megbecsültetés *conditio sine qua non*, az értékek bemutatása, közvéleménnyé válása életkérdés lehet. Mert a művelt nemzetek szemében a ki s nemzet vagy a fejlődő, ismeretlen értékeket rejtő szövetséges, szellemi petróleummezők és erkölcsi platina-bányák lelőhelye, — vagy ismeretlen s ismeretlenségét megérdemlő, izgága náció, színes és kezdetleges operettkép. Amikor a kis nemzet sorsa fölött elkezdenek kóvályogni a keselyűk, nem mindegy, hogy Hollandiának hívják-e, vagy Abesszíniának, Svájcnak vagy Montenegrónak, Belgiumnak vagy Panamának. S egészen kétségtelen, hogy trianoni bukásunkat fölöttébb meg-

nehezítette volna, ha úgy állunk nyugat közvéleményében, mint ismert I. osztályú „kis“ nemzet, nem pedig mint pásztorok, cigányok és oligarchák mesebeli országa.

Amennyire bizonyos, hogy *negative* súlyosan esik latba a kulturális osztályozás eredménye¹, annyira nehéz felelni arra a kérdésre, hogy pozitíve mit jelenthet? Milyen üdvös hatásuk van az elismert értékeknek? A válaszadást megnehezíti először az, hogy a kulturális értékek hatása függ a megítélő nemzet kulturális érdeklődésétől. Franciaországban, ahol a politikusok legfőbb vágya épügy az Akadémia, mint pl. a tábornokoké, s ahol az École Normale Supérieure, ez a nagyszerű tanárképző, melegágya a politikus-palántáknak, az irodalom, a tudomány, a művészet nemcsak zászló, hanem befolyást biztosító hatalom is: ott a kulturális értékelésnek — főkép a fiatalabb nemzedékekben — igen nagy a jelentősége. Angliában lényegesen kisebb.

Nem egyszerű dolog meghatározni a kulturális értékelés politikai jelentőségét azért sem, mert a kultúra nagyon bonyolult, fölöttébb összetett fogalom s egyik nemzet vagy egyik nemzedék ezt, a másik amazt a kulturális tevékenységet tartja fontosnak. Az intellektuális, irodalmi, esztétikai kultúrán kívül van technikai kultúra, testkultúra, társadalmi kultúra, erkölcsi kultúra s egyik országban, egyik korosztálynak az egyik, a másikban vagy a másiknak a másik jelenthet többet: Németországban a technikai és az orvosi kultúra, Albionban a társadalmi kultúra, a „fair play“ jellemkultusza, a skandináv államokban az értelmi előhaladottság, az avant-garde szellem s í. t. De azért *minden* államban *minden* kulturális értéknek van közönsége és van hatása, s így a kultúr diplomáciában felhasznált energiákból semmi sem megy veszendőbe. Ez, ha úgy tetszik, a kultúrértékek megmaradásának törvénye.

¹ Olvassuk el Czakó István fordításában Hunter-Miller híres följegyzéseit a békeszerződések létrejöttéről s megértjük, mit jelent a kulturális propaganda, s mit jelent — méginkább — a propaganda hiánya.

II.

SÍKOK ÉS FORMÁK.

A kultúrdiplomácia megjelenési formái közül három bizonyult különösen tanulságosnak.

1. A kultúrdiplomata figyelmének legfőbb tárgya a kulturális *verseny*. Tekintet nélkül arra, hogy a „kultúrfölényt“ akarjuk-e továbbra is biztosítani, vagy egyszerűen nem akarunk elmaradni természetes versenytársaink mögött, mindenesetre el kell fogadnunk azt a tényt, hogy ilyen verseny *van* s az rendkívül hevesen folyik, sok pénz és erő latbavetésével s általános érdeklődés közepette. Párizs, a világpolitikának több mint tíz éven át aktív középpontja, ugyanakkor a kulturális világverseny állandó stádionja volt.

A verseny motívuma belevésődött a modern ember fantáziájának alapanyagába, de minden verseny közül a kultúrák versenyéhez fűződik a legtöbb értékítélet. A sportsikert is mint a nemzeti *kultúra* egyik jelét értékeli a nemzetközi sportközvélemény. S nincsen magyar ember, aki külföldön járva, önkénytelenül ne tenne összehasonlítást a magyar és főképp a közvetlenül velünk versenyző nemzetek erőfeszítései között. A bélyegyűjtésben épügy, mint a tudományos kongresszuson, a színlapon és az egyetemi matrikulában tudva vagy öntudatlanul azt nézi, hogyan szerepelünk mi s hogyan a többi nemzetek. Ez annak a jele, hogy egy nagy, *összetett versenyben* érezzük magunkat, amelynek végső eredménye a nemzet értékének kidomborodása.

Ha a kiránduló társaság többsége futásnak ered, hogy elérje a villamost, a többinek, ha akar, ha nem, utánuk kell szaladnia, mert különben lemarad és elszigetelődik. A versenyben, amelyet nem mi kezdeményeztünk, nem lehet részt nem

venni és nagyon káros volna rosszul szerepelni. Egyébként, mikor egy nemzet nem támaszkodik erejére, sem gazdasági fölényére vagy tagjainak nagy számára, csak azzal mozdíthatja elő érvényesülését, hogy ebben az összetett versenyben minél előkelőbb helyet biztosít magának, lényegesen előkelőbbet, mint amelyet fegyvereinél, gazdasági erejénél és népességénél fogva foglalhatna el.

Ebből következik a *jelenlét politikájának* föltétlen érvényesülése a kultúrverseny minden ágában. S a magyar kulturális propaganda Achilles-sarka éppen az, hogy az anyagi eszközök hiánya miatt nem juttathat minden versenyszámba, minden pozícióra embert. Világosan mutatja ezt a magyar ösztöndíjasok s általában a magyar diákok thermopylaei küzdelme a külföldi egyetemeken a sokkal nagyobb számú más nemzetiségű diákok kisebb tehetségű nagy tömegével. A külföldi közvéleményre való hatás — többek közt — száz meg száz apró hatásból tevődik össze, az összetett verseny minden számában kell magyar versenyzőknek indulniok.

2. Más szempontból nézve, a kultúrdiplomata munkája nagyarányú *reklámhadjáratnak* látszik. Mindenki tudja, hogy a magyarságot külföldön nem, vagy nagyon kevésbé ismerik. Ezért nem bizonyíthatja ügyének igazságát, mert egyelőre alig figyelnek szavára, s ha néhányan meg is hallják, alapismeretek hiányában nem igen értik meg. Ha így áll a dolog, a modern reklámtechnikát kell segítségül hívni. Ez különösen értékes, módszeres tanulságokkal jár majd s megtakaríttatja velünk azt a túlbuzgalomból elszórt sok pénzt, aminek azért nem lehet aratása, mert nem számol a reklámtechnika követelményeivel. A kereskedő jól tudja, mennyire nem igaz a „Jó bornak nem kell cégér“ s a „Verba volant“.

A reklám „tudományának“ itt-ott már tanszéke is van, s kétségtelen, hogy vannak oly tapasztalati tények, amelyeket nem kell saját kárunkon megismernünk: készen kapjuk őket a reklám szakértőitől. Hogy ezekhez a műfogásokhoz egyéni érzéknek, tehetségnek is kell járulnia, természetes, amint hogy a kultúrdiplomata munkájához sem elég a buzgalom és a jóakarát.¹ Külön könyvet kellene írni a reklámtechnika alkalmazásáról a mi munkánkra, ha nem volna egyszerűbb utalni

¹ L. a kultúrdiplomata arcképét az V. fejezetben.

arra, hogy a jó reklám szabályai minden téren azonosak. Itt a legfőbb elveket foglaljuk össze.

A reklám (propaganda) célja : ismeretlent¹ egy bizonyos körben megismertetni és kedvező világitásba helyezni. A legközségesebb akadály, amelyet le kell győznie : a közöny, s ennek legfőbb oka : a mai ember figyelmének túlterheltsége. Sokat méltatlankodunk a nyugati ember „bűnös tudatlansága“ miatt s nem értjük, miért zárkózik el az elől, hogy felvilágosítsuk. Pedig ritkán vezet rosszakarát : azért nem érdeklődik irántunk, mert tömérdek hasonló dolog volna, ami iránt érdeklődnie kellene ; nem győzi és lemondó kézlegyintéssel napirendre tér mindezen mulasztásai fölött, — ha ugyan nem tartozik a ma nagyon divatos „amerikai“ típushoz, amely „az idő pénz“ jelszó mögé sáncolja el magát minden újjal, „nem feltétlenül szakmába vágóval“ szemben. A reklámnak nehéz dolga van a fáradt és fásult mai emberrel : ez immunizálva van a reklám ellen s csak nagyon ötletes, hatásos és meggyőző akció tudja megállítani gépies sietésében. A plakátnak, ha le akarja csábítani a modern embert a „futó szalagról“, amely magával ragadja a mindig azonos cél felé, egyetlen pillanatban kell őt megfognia valami erőteljes hatással s ugyanakkor már meg is kell győznie, hogy érdemes volt megállapodnia. Ezért döntő fontosságú pl. egy külföldre készült előadás címe, mert nem abból kell kiindulni, hogy mit kívánunk vele elérni, hanem abból, hogy mi állíthatja meg s foglalkoztathatja a külföldi közönség célbavett rétegét. S azt a közönséget, amelyet sikerült egy pillanatra megnyernünk, minden szavunkkal meg kell erősítenünk abban a hitben, hogy okosan tette, amikor hívásunknak engedett.

A jó reklámban van ötlet, erő, frekvencia, alkalmazkodóképesség, lélektani tudás, állandóság.

Ötlet, — ami azt jelenti, hogy a legértékesebb kulturális anyag is csak akkor használható, ha a mozgalmasság benyomását tudja kelteni ; ha az egyszer „megfogott“ közönség léptenyomon érzi, hogy viszi, ragadja magával egy határozott akarat, egy meglepetésekben gazdag erő, amely meg fogja őt óvni az unalomtól, napjaink e legrettegettebb szörnyétől. Rövid idő alatt nagy fordulatszám, új meg új kilátópontokról eredetibbnél-eredetibb látnivalók...

¹ Vagy a kevéssé ismert, a félreismert.

Erő, dinamikai hatás kell a plakát színeinek megválasztásában, ellentétében, s ez biztosítja az első benyomás marandóságát is. Abból, hogy rövid idő alatt kell hatást tenni, az is következik, hogy erőteljes hatásokra van szükség. Ami a rajzolt plakátban a markáns vonal s a fény és árny erőteljes kontrasztja, az a kulturális propagandában a világos és hatásos kompozíció, a fülben maradó, tömör mondat, a tények súlyának koncentrálása. Az erő teszi az ötletet maradandóvá, vagy pillanatok alatt hatásossá.

Akármilyen pompásan foglalja össze a külföld számára a megjegyezni való igazságokat egy ötletes és erőteljes elme, biztosítani kell propagandája számára egy minimális *frekvenciát*, a hatások bizonyos sűrűségét. A legerősebb s legfinomabb esszencia sem tudja illatát elterjeszteni olyan teremben, amely túl nagy az ő mennyisége számára. A szocialista agitátorképzők régen felismerték azt az igazságot, hogy többet ér egy százszor ugyanabban a formában ismételt érv száz jobb érvnél, amit csak egyszer mondanak el. A legszebb plakátot is sokszor kell látnunk, hogy végkép elfogadjuk s tekintélyt tulajdonítsunk neki. A kulturális külpolitikának eredménye nem lehet addig, amíg bizonyos pregnáns formába öntött alapanyagát elég sok emberrel, elég sok helyen, elég sokszor nem tudja ismételni. A magyar közvélemény még mindig inkább *bíró*ságnak képzei a nyugati közvéleményt, mint *közönség*nek. Az ítélszéknek mindenről tudomást kell vennie, amit tudomására hoznak; a közönség csak azt veszi tudomásul, amit figyelmére rákényszerítenek. Ha „Nyugat“ hivatalos fórum lenne, elég volna egy könyv, egy előadás, egy memorandum, egy kultúrattasé; de, sajnos, a helyzet nem ilyen egyszerű: az a Nyugat, amellyel dolgunk van, hatalmas és rendkívül differenciált zűrzavar. Sokszor s sokan fogjuk elkiáltani magunkat, mire a káoszban csakugyan meghallik a hangunk... Nem panaszkodhatunk senkire, hogy egy igazságunkat, amelyet pedig Párizsban, Londonban, Newyorkban tettünk közzé, hallatlanná tették, de boldogok leszünk, ha egy-két magyar hang és magyar tény számára sikerül megbontanunk a káosz közönyét s tettmagokat vethetünk el ébredező érdeklődésébe.

Alkalmazkodóképesség nélkül nincs diplomata és nincs reklámfőnök. Másképp alakul ugyanaz a hirdetés, ha egy előkelő konzervatív folyóiratba kerül, s másképp, ha az utcasarokra

készül; más lesz a moziban, ahol pillanatokig látható és más a képes magazinban, amelyet a vonaton olvasnak s sokszor átlapoznak, mert az ember a vonaton mindig szűkében van az olvasmányoknak.¹

Gyakorlati lélektan, emberismeret mindennek az alapja. Ez szűri az ötletet, irányítja az erőt, befolyásolja a frekvencia minimumát, ihleti az alkalmazkodóképességet. S ez tanácsolja, hogy az ötletesség-változatosság mellett annak látszólagos ellentétét, az *állandóságot* is zászlónkra írjuk. A kulturális hatások a legnagyobb frekvencia mellett is aránylag ritkák; fontos tehát, hogy rendszerbe álljanak össze, egymást támogassák. A változatosság ne legyen kapkodás; tűzijáték helyett inkább állandó lángra van szükség, sok kis tűzből, amelyek egyszer majd mind összesímulnak.²

3. Végül: a kulturális külpolitika bizonyos értelemben *nevelés* is. Amikor Schiller az „*Erziehung des Menschengeschlechtes*“ nemes jelszavát megfogalmazta, nem éppen így képzelte el annak jelentését, — legalábbis nem úgy, hogy a kis nemzetek neveljék a nagyokat. Pedig bizonyos, hogy a nemzetek nevelik egymást. „*Germania docet*“ épúgy igaz, mint az, hogy Franciaország neveli a balkáni népeket, s Anglia meg van győződve róla, hogy az életre s a művelt gentleman illemszabályaira csak ő taníthatja meg a gyarmatok népét. Minden állam, amelynek erre alkalma van, a maga birtokain képviseli az európai tudományt s többé-kevésbé komolyan veszi a maga kultúrmisszióját.

De ezen a hivatalos nevelési „megbízaton“ kívül is tele van nevelő hatással a nemzetek közti élet. Ha a történelem az élet tanítómestere, akkor a történelem szereplőinek jó- és balsorsa, magamegfeledkezése vagy bölcs mérséklete lecke a többieknek. Pozitív — követésre érdemes — és negatív — elrettentő — példával van tele a jelen története. Emellett a nemzetek különböző életszemlélete, érdeklődési köre összehasonlításokra ad alkalmat, s ez ad előnyt az olyan kultúráknak, amelyek több vezető-kultúrával állván érintkezésben, kedvükre válogathatnak, eklektikussá válhatnak. Genf is iskola, ahol a nemzetek sokszor értetlenül állnak szemben egymással

¹ L. az V. fejezetet.

² L. még 46. l.

s lassanként jönnek rá, hogy máskép is lehet gondolkozni. Megismerik egymás tetteinek titkos rugóit, sajátos előítéleteiket, különös világnézetüket. Jaj volna annak a reálpolitikusnak, aki nem akarna számolni az angol nagyközönségbe szívósan belegyökerezett népszövetség-kultusszal, s mindent az angol „érdekek“ szemszögéből próbálna megmagyarázni! A nemzetek sokat tanulnak egymástól, éppen úgy, mint a gyermekek a kiegyenlítő hatású nyilvános iskolában: a katedrán a Történelem ül.

Egymás nevelése, azaz pontosabban: az egymáson való önnévelés, csak egyrésze s inkább öntudatlan, rendszertelen, passzív oldala ennek a nemzetközi pedagógiának. Fontosabb itt ránk nézve az öntudatos nevelés: amikor egy nemzet szándékosan közöl ismereteket társaival s az ismeretekhez fűződő gondolatok által nevelő hatást is fejt ki. Az ismeretközlés körülbelül ugyanazokat a tulajdonságokat követeli meg a közlőtől, mint a reklámozás: itt is meg kell ragadni és le kell kötni a figyelmet, itt is ismételni kell bizonyos tételeket, alkalmazkodni a — szabadon verbuválódó — tanítványokhoz s a nevelés megkívánta lélektani biztonsággal irányítani őket, a szórakozott, könnyen feledőket. Ha a kultúrpolitika oktatás, akkor legközelebb a szabadoktatáshoz, az „iskolánkívüli népműveléshez“ áll: itt sem lehet kényszeríteni a hallgatókat a tanfolyam látogatására s nem állnak rendelkezésre a nyugodt folytonosságot biztosító fegyelmi eszközök.

Hangsúlyozzuk, hogy az ismeretközlés mindig nevelő hatású, de különösen az ebben az esetben, amikor hamis ismeretek eltörlését s ebből fakadó igazságtalanságok jóvátételét célozza. A Magyarországra vonatkozó ismeretek, akármilyen célzatnélküliek is akkor, amikor közöljük őket, védő-, illetve vádirattá állnak össze, gondolatokat ébresztenek, tettekre ösztönöznek. S elfogultság nélkül mondhatjuk, hogy amit a mi esetünk tanulságban és ösztönzésben ad a világnak, elejétől végig értékes nevelési anyag. Éppen ezért az a kultúrdiplomácia, amely a jövőnek dolgozik, maradjon mindig hű az *igazsághoz*. S a mi kultúrdiplomataink munkáját nagyon megkönnyíti, hogy ez nem eshetik nehezükre. Az igazság szele, amely vitorláinkat duzzasztja, nekünk mindig *kedvező* szél.

Verseny, reklám, nevelés : ugyanannak a tevékenységnek három arca. Mind a három tanulságos, mert külön-külön vagy együtt értékes jellemvonásokat adnak. A verseny minden erő, gyorsaság és ügyesség összeszedését kívánja ; a reklám sűrű és jól válogatott hatásokat ; a nevelés tervszerűséget, erkölcsi színvonalat és idealizmust — együtt szinte mintaszerű emberi munkát.

Haszonnal idézhetnők a *színrealkalmazás*, a *rendezői munka* analógiáját, hiszen a kultúrdiplomácia főfeladata : adaptáció ;¹ s a *harcét*, mert a munka jórésze vita s ellenséges támadások visszaverése.

Ezek a tevékenységi formák egy csomó összefüggő feladat megoldását viszik előbbre. De a feladatokat is világosan szét kell választanunk, hogy munkánk ne legyen tétova és zavaros. Ugyanazzal a kulturális anyaggal ezt a három főfeladatot kell munkába vennünk :

a) a magyarságot minden vonatkozásban *ismertté* tenni ; jóvátenni a mult mulasztásait s különösen az osztrák spanyolfal okozta mérhetetlen károkat ;

b) a nemzetek *versenyében* minél előbbre vinni Magyarországot ;

c) a *revízió* ügyét előmozdítani.

Ez a három lépcső nem következik ebben a logikus sorrendben egymásután. Van olyan pontja a harcnak, ahol a revíziós propaganda közvetlenül aktuálissá válhatik, anélkül, hogy kellően elő volna készítve. A háromféle feladatot tehát egyidejűleg kell munkálnunk, ami sok mérsékletet, kombináló- és ítélőképességet igényel.

Az első feladat mindenekelőtt egy kifelé néző *homlokzat* tervezését és megépítését kívánja. El kell döntenünk,² mit tartunk a magunkra vonatkozó ismeretek közül a leglényegesebbnek, a leghatásosabbnak, s hogy politikai céljaink elérésére milyennek szeretnők, hogy lássanak bennünket. Ez a homlokzat a megfigyelő nemzetek szerint változhatik,³ de ilyenkor is a sok vélemény egyenként s együttvéve is igazán hatásos nemzeti képünket kell, hogy kiadja.

Ez a feladat egyúttal egyes fontos részletkérdéseknek a kül-

¹ L. a III. fejezetet.

² Ez a IV. fejezet tárgya.

³ L. a III. fejezetet.

földi közvéleménybe való beledolgozását is kívánja. Bizonyos ismeretágaknak hazánkra vonatkozó fontos részleteit az illető ismeretág szakértői megfelelő módon beleviszik idegen szak-társaik köztudatába.

És ez híd lehet a második feladathoz. Abban az „összetett versenyben“, amely köztünk és a többi népek, közelebből a bennünket körülvevő vetélytársak közt folyik, minden „szakma“ külön küzd és külön kell, hogy jó ponteredményt érjen el. De ez a sok frontszakaszon folyó harc mégis csak egyetlen harc, amelyet irányítani kell, ha komoly sikert óhajtunk elérni. S a külföldi frontokon gyakran egyetlen szócsőben találkozik a sokféle magyar hang. A kis helyi csatákban egyébként a „double emploi“-k¹ s a surlódások zavarják a harcos könyökét.

A harmadik feladat állandóan beleszövődik az előbbiekre. A magyar ember egy szent és — jóindulatú semlegesekre nézve veszélytelen — „rögeszmével“ él, s nem tehet semmit úgy, hogy a revízióra ne gondoljon, hogy célzásokat ne tegyen rá, hogy rejtett és sokszor öntudatlan asszociációk ne irányítsák Trianon felé. És igaza van: a „rögeszme“ mágneses sarka a jog és az igazság. Helyzetünkéből következik, hogy a revíziós érdek nem külön, a maga számára épült, egyenes főcsatornán át hömpölyög, hanem a „más témák“ kanyargós csövecskéin keresztül érvényesül. Erdőirtás és vízszabályozás, kardvívás és vízipóló, irodalom és zene adnak neki természetes utat. Oda, ahol valamely oknál fogva a magyar revízió kérdése közvetlen *politikai* síkba lendülhetett, mint pl. Olaszországban és Angliában, *utólag* kell a győztes reálpolitika után sietnie a kulturális trénnel, nehogy a revízió sarjadó gondolata később elszáradjon a közvélemény tápláló erejének híján. Mert ha Angolország Magyarországról néhány tisztára politikai vagy gazdasági részletkérdésen kívül semmit sem tud, nagyon könnyű változó kormányoknak, más összetételű parlamentnek elejteni azt az eszmét, amelynek alig van még tárgyi beágyazása az angol művelt közönség s a magasabbrendű sajtó talajába.²

¹ L. a VI. fejezetet.

² Itáliában ma politikailag gondosan megalapozott, érzelmileg gazdagon kiépített magyarbarátság van. Viszont a magyar szellemi élet és a magyar munka ismerete gyermekcipőkben is alig jár. De már

Ezek a feladatok gyakran kombinálódnak. A megismertetés és a revízió szolgálata kettős feladatát súrolja a kultúrdiplomáciai tevékenység legősibb alakja : a politikai eredetű és kihatású *tudományos vita*. A dákoromán elmélet, vagy a székelyek állítólagos oláh eredetének teóriája ; a nagymorva birodalomra épített következtetés-kártyavár, a névetimológiára alapított ki-sajátítása Petőfinek, Madáchnak stb., csak egy-két példa, amivel itt jellemezzük azt a tényt, hogy a tudományos életben a közösség *vágyai* rövidebb-hosszabb időre a valóság látszatát öltik magukra s nagyon előmozdíthatják bizonyos politikai események vagy politikai állapotok bekövetkezését, illetve állandósulását. A románok egyik jeles tudósa, akinek tárgyilagossága nem tudott ellenállni a benne dúló nemzeti imperializmus és nacionalista romantika csábításának, ilyenféle elméletekkel segítette elő a sovinsizta politika végletes érvényesülését. Tudományos pályáját politikai aktualitás-érzéke mozdította elő, viszont a tudományos körökben való sikeres forgolódása alapozta meg magasra ívelő politikai pályafutását. A legjobban érdekelt magyar tudománytól éveken át nem kapott megfelelő — pláne idegen nyelvű — választ. Tekintélyét egy bolgár tudós kezdte megtépázni, aki nem tudta megbocsátani, hogy román kollégája Nagy Simeon cárt is be akarta kebelezni a rómaiságba. De a cáfolat nem találja mindig ott a füleket, ahol a rágalom idején voltak, aminthogy, sajnos, az ujságban sem mindig olvassuk el annak a védekezését, akit egy előző számban hevesen megvádoltak.

Bizonyos, hogy a hamis tudomány, mely egyedül a nemzeti aspirációk alátámasztására készült, nem tarthatja magát sokáig. De az is igaz, hogy amíg össze nem roppan, rendkívül súlyos igazságtalanságokat képes hordozni. S viszont az igazi tudománynak, a haladó objektivitásnak nem szabad megfutamodnia a teherpróba elől.¹ A vitákban a magyar tudományosság két-

látjuk, hogy az olasz-magyar kulturális egyezmény gyorsabb virágzásra kényszeríti az egymás megismerését célzó olasz és magyar intézményeket. Enélkül minden politikai szövetség homokra épült kastély lenne.

¹ A magyar revíziós propaganda tárgyilagosságára jellemző, hogy a felvidéki magyarság helyzetét ismertető „Denkschrift“-ről nemzetünk egy fizetett ellensége egy prágai lapban is csak annyit tudott írni, hogy az „a magyar kérdésnek valóságos tárháza“. A hazudozás csak eleinte van fölényben az igazmondással szemben, amíg a hazudozó

ségkívül mindig győztes maradna, ha — kellő módon résztvenne bennük. A pénz, a szükséges nyilvántartás és a megfelelő szervezet hiánya mérhetetlen károkat okozhat e téren. Pedig ahol csak lehet, magyarjaink elfogadják a harcot, különösen ifjú ösztöndíjasaink, akik egy-egy délután néha két-három körben is felszólalnak álláspontunk védelmére.

A szóbeli viták mellett, amelyek jól rögtönző, szónoki típusú embereket kívánnak, a sajtóban, különösen pedig a *folyóiratokban* nyugalmasabb ritmusú polémiák folynak s itt a komoly szakember van csak helyén. A hivatásos kultúr-diplómácia feladata itt az, hogy a megfelelő aktuális problémákhoz hamar megtalálja és megnyerje a legalkalmasabb hazai szakembert vagy külföldi jóbarátot, s hogy szükség esetén egyenesse a folyóirat szerkesztőjénél a magyar vitacikkek útját. A külföldi szakfolyóiratok magyar munkatársi gárdájának kiépítése egyébként is napjaink fiatal tudósgárdájára váró, égető feladat. Legtöbb helyen tárt kaput fognak döngetni, de érdemnek ismerjük majd el, hogy legalább elmentek a kapuig s megpróbálták, kinyílik-e. Nagyon gyakori az az eset, hogy a közömbös, vagy ellenséges nemzethez tartozó folyóiratszerkesztő maga kér fel magyar munkatársakat, akik nem egyszer buzgóbbak a vállalkozásban, mint a teljesítésben.¹

A jól fejlődő idegen nyelvű magyar folyóiratoktól sokat várunk.² Egyelőre kevesen vannak s politikai cikkeikben nem

maga van s színes és kerek elképzeléseit laikus közönség bámulja. Amint megindul a vita, csökken a hatása s nehezedik a helyzete. Színes rongyai, mint a kígyó tekerednek rá, s végül komoly támadás nélkül, önmagától omlik össze.

Amikor egy jeles magyar politikusunk az amerikai városokat járta, egyideig az egyik kisantant állam követe is sarkába szegődött, hogy felszólalásaival rontsa a magyar előadás hatását. De nem jutott messzire, mert első kifogásaira a magyar politikus előhúzta az illető állam hivatalos kiadványát, felütötte a kellő lapon s saját fegyverével győzte le ellenfelét.

¹ A végleges megoldást éppen azért csak a hivatalos nyilvántartás-bevezetése hozhatja meg. L. a VI. fejezetet.

² A magyar állam gazdasági helyzete s költségvetési hagyománya csak kivételesen engedi olyan szép kiállítású, terjedelmes propaganda-folyóiratok fenntartását, amilyennel pl. a románok és a csehek rendelkeznek. De a mi lapjaink — nem kell túlzástól s elfogultságtól félnünk, ha megállapítjuk — nagyobb múltú tudományos életre támaszkodhatnak s nem kell időt és erőt vesztegetniük az igazság kicsavará-

tudják eléggé megvalósítani a „különböző homlokzatok“ kiépítését. Nehéz, szinte emberfeletti föladat egyetlen revüben beszélni angolok, franciák és olaszok, németek és osztrákok szájaize szerint.¹

A külföldi *előadásokról* más kapcsolatban sokat beszéltünk. Míg a folyóiratnak türelmes szakértőkből álló közönsége van s a vitaterem izzó hangulata jelentőséget és futó fényt ad a legigénytelenebb felszólalásnak is, az előadás, különösen annak „conférence“-típusa² csak akkor értékes, ha témában és stílusban egyaránt beváltja mindazt a követelményt, amit a verseny, a reklám és a nevelés hármasszempontjából állítottunk fel. A kifejezett szakelőadás (egyetemen kizárólag egyetemi hallgatók előtt, kongresszuson szakemberek körében) könnyebb műfaj, bár itt éppen azért magasabb igényekkel lehet fellépni s előnyt adni — *caeteris paribus* — azoknak a magyar tudósoknak kell, akik nyelvi és előadásbeli³ fölényben vannak kortársaik fölött. Mert a kongresszus célja ugyan kétségkívül a tudomány előbbrevitele, de a tudomány haladását is nagyban meg fogja könnyíteni, ha továbbra is, mint eddig úgyszólván mindig, *tevékeny* képviselőkkel szerez magának tekintélyt.

Hogy egy külföldi közvéleményének bármily vékony

sával. Az az ezrekre menő kéréssel, amely a Revíziós Ligához érkezik s folyóiratait kéri, bizonyítja az e lapok mögött álló értékfölelynt. A Columbia-egyetem egyik professzora, akit nagyon érdekel a Duna-medence sorsa, hálával tesz tanuságot arról, hogy ezek a folyóiratok mennyi időt megkímélnek neki: együtt, egy helyen találja meg bennük az egész dokumentációt, amelyet eddig egész csomó lapból és könyvből kellett összekeresgélne.

¹ Az, amit mondunk (politikai állásfoglalás) épúgy nem szólhat minden nemzethez, mint az, ahogy mondjuk: a francia revü hagyománya más, mint az angolé s í. t. Viszont van valami abban, hogy a közvetítésre és kiegyenlítésre vállalkozó kis nemzet, így a magyar is, alkalmasabb jehet egy eklektikus folyóirat ihletésére s jobban elnézik neki a sokféle tekintetést. — Mióta e sorokat megfogalmaztuk, megszületett a „Nouvelle Revue de Hongrie“ angol testvérfolyóirata is s így a „különböző homlokzatok“ sora eggyel szaporodott.

² Vegyes (szakértő és laikus) közönség számára egyformán élvezetes és tanulságos, irodalmi formájú előadás.

³ Itt elsősorban a vitákban való részvételre gondolunk. A kongresszusra nem tanulni, megfigyelni, hallgatni jár a tudós: ehhez csaknem elég volna a kongresszus aktáit utólag elolvasnia —: a kongresszus összejövetel megbeszélés, megvitatás céljából. Az igazi kongresszuson a dialógus uralkodik.

rétegét kulturális hatásokkal itassuk át, szakítanunk kell azzal az előítélettel, hogy ez egyetlen magas pontról, pl. a főváros egyetemének vagy akadémiájának felolvasóasztala mellől elintézhető. A vidéki ember ott is, mint itthon, néhány évtized alatt többségre jut a főváros vezető értelmiségében, tehát már ezért is figyelembe kell venni a vidéki kulturális központokat.

Éppen ezért járja be a francia vidéki városokat egy előkelő francia hölgy is, aki meggyőződéses híve lett a magyar ügynek. Az angol parlamenti csoport, mely a magyar revízió körül tömörült, nem elégszik meg interpellációkkal és emlékiratokkal, hanem ezek a képviselők választókerületeikben is megvilágítják a Magyarországgal történt igazságtalanságot, felhasználván mindazt az értékes kulturális, gazdasági s természetesen politikai anyagot, amelyet a megfelelő magyar exponek rendelkezésükre bocsátanak.

S nem szabad elfeledni, hogy egy-egy előadás csak a gomb, amelyhez a kabátot azután kell hozzávarrni, — csak ürügy személyes kapcsolatok létesítésére, maradandóbb kiadványok megbeszélésére s általában a kultúrhatások élénkítésére. A hazulról jött előadó éppen azzal válik szakemberből kultúrdiplomává, hogy jövedele a külföldön működő állandó magyar intézményeknek alkalmat ad, hogy munkájuk presztizsét fokozzák, s ebbe a munkába maga is be tud illeszkedni. Olyan ünnepet hoz, amelynek értékét a következő hétköznapi eredményességén lehet majd megmérni. S ezzel ítéletet is mondtunk azok fölött a nagyságok fölött, akik a terepet alig ismerve, önmaguk jutalmazásául „kérnek“ egy külföldi „kiküldetést“ s munkaerejük javát a hazai sajtó számára készülő hírek és táviratok minél tökéletesebb megfogalmazásában meritik ki. Az igazi kultúrdiplomata otthon csaknem névtelen s fáradságos pályájának nem a fényes délutánok, hanem a szürke évek az igazi tanui.

Nagyjelentőségű részletmunkák: az idegen nyelvű tankönyvek és lexikonok magyar anyagának revíziója, hiszen a közvélemény legszilárdabb alapja mindenütt az iskolában tanult s ezért szinte megdönthetetlen tekintélyű anyag; — cserkészek nemzetközi érintkezése, tanulók levelezése külföldi pajtásokkal, gyakran ismeretlenekkel is; — nemzetközi egyesületekben, szövetségekben, bizottságokban való szereplés, különösen tudományos és ifjúsági egyesülésekben stb.

Az ifjúsági kapcsolatokban vezető szerep illetné meg a hivatalos ösztöndíjakció kiválasztottait, ha számuk nem volna túlságosan csekély s ha nem hiányoznának Európa igen sok fontos államában. A vezetésre főképp azért hivatottak, mert a távolabbi cél minden nemzetközi kapcsolat kiépítésénél az, hogy a nemzetek szellemi elitje lépjen kapcsolatba;¹ másrészt általában jól előkészített nyelvtudásuk, végül hivatalos összefüggésük az illető országban működő magyar kultúrintézménnyel, a „Collegium Hungaricum“-mal, egyetemi magyar intézettel, tanulmányi központtal. Bár az ösztöndíjakció eszményi célkitűzése egészen más s Magyarország nemzetközi érvényesülését tudományos színvonalának emelkedéséből közvetve származó előnyökkel kívánja szolgálni inkább, mint az ösztöndíjasok kultúrdiplomáciai működésével, a gyakorlatban mégis lehetetlennek bizonyult különválasztani az ösztöndíjasban a tudóst és a hazafit. Maga az Országos Ösztöndíjtanács is természetesen tartotta, hogy Teleki Pál gróf javaslatára s a „Collegium Hungaricum“-ok kérésére szorgalmazza a leendő ösztöndíjasok bevezetését a magyar kérdés egész problematikájába.² A különböző magyar expozitúráknál különböző formában és mértékben vesznek részt ösztöndíjasaink a kulturális külpolitika fogalma alá sorozható tevékenységben.

Az új kulturális egyezmények egyik áldása, hogy az ösztöndíjakció kétoldalúvá, kölcsönössé válását intézményesen segíti elő. A régi helyzet e tekintetben lejtővel volna ábrázolható: a lejtő legmagasabb pontján állnak a külföldre vágyó magyar ifjak, a lejtő alján van az a külföld, ahová vágyaik irányulnak. A lejtőn könnyű lejutni, de felfelé alig kapaszkodik valaki: külföldről magyar egyetemre lényegesen kevesebben jönnek, mint innen külföldi egyetemre. Ma — főképp a debreceni Nyári Egyetem megalapítása óta (1926) — a lejtő egyre veszít meredekségéből s mindkét irányban majdnem egyforma könnyű s kívánatos a közlekedés. A Nyári Egyetemet a keszthelyi

¹ Természetesen a jó bizonyítvány, egy szaktudományban való jártasság nem képesít a nemzetközi munkára. De ha a nemzetközi kapcsolatok megszilárdulását mi is, mint sokan mások, a politikai élet lassú tisztulásától, színvonalának emelkedésétől várjuk, akkor hinnünk kell a fenti tétel igazságában is.

² Sőt bizonyos határok között az idegenforgalom emelését célzó propagandába is be engedte kapcsolni őket.

Nyári Egyetem (1934) követte s ez kisebb mértékben szintén kiveszi a maga részét az idegenek kulturális mágnessel való idevonzásából.¹

Idegen előadók, kongresszusi tagok, ujságírók s más külföldiek látogatása, külföldi államok által magyar földön létesített kulturális intézmények és minden ehhez hasonló közeledés mindkét fél javára kiaknázható. Idegen államok kultúrdiplomatai önkénytelenül is és mintegy kikerülhetetlen viszonzás-képpen hazafelé is sugározzák a magyar talaj s a magyar szellemi élet melegét. Olyan ez, mint a rádiós visszacsatolás fordítottja: ahogy a kezdő rádiós készüléke felvevőből átmenetileg leadóvá válik, úgy lesz a leadókészüléknek szánt kultúrdiplomáciai állomás időnként felvevőkészülékké: fel kell vennie (s aztán később haza kell továbbítania) a magyar környezet hangjait.²

A rádiós hasonlat után elkerülhetetlen, hogy magáról a rádióról ne essék pár szó. A magyar rádió a rábízott feladatokat derekasan teljesíti s idegennyelvű előadásaiban, világszerte kedvelt zenei közvetítéseiben, sőt némely nyelvleckéjében, de főképp a határokon túl élő magyarság s magyarul tudó idegenek felé irányuló leadásaiban megvannak a körvonalai egy még fejlődő, nagyszabású kultúrdiplomáciai programnak. S ebben nem volna semmi meglepő, hiszen a külföld jól ismeri a felekezetek, politikai csoportok s más egyesülések által fenntartott rádióállomás fogalmát s természetesnek találja, hogy az ilyen állomás a maga céljait művészettel, irodalommal, szórakoztatással akarja elérni.

A *mozit* az idegenforgalom is, s a nemzeti propaganda is régen felhasználja, sajnos, nem teljes eredménnyel. Nem mintha

¹ Az *idegenforgalom* gyakorlatában és segédeszközeiben nagyon sok a kultúrdiplomáciai elem. Gyakorlatában azért, mert a plakát, a prospektus, az idegenvezető, a hotelportás kultúrát áraszt vagy kultúrhiányt lehel az idegenre; s mert a tudatlanság, a tájékozatlanság, a tapintat hiánya nem mozdítják elő az idegenforgalmat. Segítségül hívja az idegen vonzásához nemcsak a táj szépségeit és a főváros ezer forrásának hírét, hanem kulturális tényezőinknek érdekességeit vagy értékeit is.

² Említsük meg végül azt a helyes gyakorlatot, hogy a Magyarországra vonatkozó könyvek jórészét ma már idegenek írják, előkelő politikusok, publicisták, tudósok, írók. Mert a „senkisémet próféta a maga hazájában“ igazságát ellensúlyozza az, hogy a hazánkról folyó vitában mi érdekelt fél vagyunk...

a mozi hatása lenne csekély. Hanem a szórakoztatás sablonosabb formáihoz szokott s azokhoz görcsösen ragaszkodó szakemberek tesznek túl sok engedményt a magyarságról élő mondai arckép hatásvadászó követelményeinek. Nagyon ritka a most tömegesen készülő magyar vonatkozású filmek közt a kifejezetten magyarelles; de a magyarbarát, sőt magyar rendezők készítette filmek is a cifra és duhaj, színes és tüzes magyar képét rögzítik a külföldi köztudatba, azét a magyar lányét, akinek „paprika van a vérében“. A jövő nagy feladatokat ró a filmipar magyar képviselőire, de méginkább a magyar közönségre, amelynek csak egy-két filmet kellene visszautasítania, hogy legérzékenyebb pontján sebezze a ma hajthatatlan külföldi filmgyárost: a zsebén. Egyelőre a magyar tárgyú film tehát jobban rá van szorulva a kultúrdiplomácia felvilágosító munkájára, mint amennyire a kultúrdiplomata számíthat a film segítségére.

S a *sajtó*? A követségek és külügyminisztériumok sajtóosztályai is nagyon sokszor végeznek olyan munkát, amely a kultúrdiplomácia körébe vág. S ez másképp nem is lehetne, hiszen az a mozaikkép, amelyet a sajtótényezők a külföld számára saját nemzetükről s annak politikájáról meg akarnak festeni, sohasem adódhatik a napi események, az aktualitások szűk kommentálásából, hanem föltételez a sajtófőnök, a sajtóattasé részéről valami szélesen megalapozott történetfilozófiát, amelyben a nemzetek viszonyát bizonyos értékelés rendezi s amelyből saját nemzetének jellege, célzata és hivatása domborodik ki. Ha a hivatalosan kiadott sajtókommunikéket ötven évenként megvizsgálják s összehasonlítanók, az derülne ki, hogy nemcsak a politikai helyzet változásait tükrözik híven, hanem a „nemzetportrék“¹ változásait is.

A magyar vendégszeretetet ma is eleven tény. De a XX. század sajtófőnöke nem számolna be oly örömmel s oly részletesen külföldi vendégek fogadtatásának lukullusi részleteiről, mint pl. száz évvel ezelőtt, amikor ez a magyar rokonszenves arcképéből folyt, míg ma esetleg megzavarná azt a képet, amelyet népünk megpróbáltatásairól jogosan festettünk. S a napihírek — a napi politika néhány, ritka szenzációjától

¹ L. *Nemzetkép és irodalomkutatás*, Minerva-könyvtár, 4. sz. (1933) és *Les portraits nationaux et leur représentation*, „Revue de Synthèse“, 1933.

sem tekintve el — belerendeződnek egy egységes képbe, amelyet nemzetünkről magunk s mások használatára alkottunk aspirációink, érzéseink, világnézetünk segítségével. Minden újságíró, aki tágabb, európai közönségre gondol, öntudatlanul is mindig *jellemzi* nemzetét; minden kis közlemény, minden apró hangocska harmóniában kell, hogy maradjon az egyre zengő alaphanggal.

„Világnézet“ nélkül, amelynek kialakítása, korszerűsítése és állandó fölfrissítése tudományos és általában kulturális feladat, eleven és hatásos sajtópropagandát el sem lehet képzelni.

De még nyilvánvalóbb a sajtószolgálat kulturális jellege olyankor, amikor főképp kulturális eseményekhez kell kapcsolódnia. Ez különösen akkor fordul elő, amikor a politikai események nem alkalmasak az illető ország sajtójában való propagálásra, a világnézeti vagy az általános politikai különbségek miatt. Ha X állam Y-nal katonai szövetségre lép, amiben Z állam magára nézve fenyegetést lát, akkor X-nek Z területén működő vagy Z számára nyilatkozó sajtószolgálat a közvetlen politikai térről, ahol feszélyezve van, minden adandó alkalommal örömet csap át kulturális térre, — annál is inkább, mert az utolsó vas, amit politikailag „elveszett“ országok tüzeiben tartunk, a kultúrhatások vasa. Bevezetőben azt mondtuk, hogy a kultúrdiplomácia „közvetett politika“. Mikor a veszített háború után az antant államai követeket küldtek Budapestre, a kulturális tér volt az egyetlen, ahol ezek a követek rokonszenvet és némi megértést is mutathattak, mert e téren felelősségük is „közvetett“ volt s következmények nélkül való.¹

A kulturális diplomácia elismertetésének hivatalos és írásos bizonyítékai azok a kulturális szerződések, amelyeket a magyar kultuszminiszter a lengyel, az olasz, az osztrák kormányal a közelmúltban kötött, amelyhez a németekkel (a két érdekelt minisztérium jegyzőkönyve alapján kötött) megállapodás járult. A százpercentes „reálpolitika“ hívei erre azt szokták válaszolni, hogy mindez afféle lírai intermezzo a dráma felvonásközeiben s a kulturális tárgyalások a katonai és politikai tárgyalások üreit töltik ki. Vagy még inkább: a kulturális közeledés tetszetős és semleges köpeny, amely alatt „kézzelfogható“ szövetkezés bújik meg.

Mindkét esetben igazolnák a kulturális paktumok a kultúr-

¹ L. 4. 1.

diplomácia eddigi gyakorlatából levont felfogásunkat. Mert főntebb már fogalmaztuk az „inter arma silent musae“ mintájára azt a megállapítást, hogy amikor nincs fegyverzörgés, akkor a muzsáknak *kell* síkra szállniuk; s igyekeztünk megmutatni, mily nagy a gyakorlati jelentősége annak a köpenynek, amely a mindenki által tiszteletben tartott kulturális szálakból van szöve. A kulturális köpeny olyan, mint a vöröskereszteseké: civilizált államban nemzetközi védelmet élvez.

Az, amit kulturális szerződések politikai jelentőségének kisebbitésére mondanak, alaposabb bíráló után éppen fontosságukat mutatja ki. A reálpolitikai „szünetek“ kitöltése és a semlegesítő köpeny nélkülözhetetlenek; feltétlen szüksége van rájuk éppen a reálpolitikának, amely nem akarja bevallani, hogy aktivitása átmenetileg csökkenhet s azt még kevésbé szeretné elárulni, hogy belelátanak a kártyájába. A kulturális szerződések a diplomácia történetében épúgy korszakot jelentenek, mint a vesztfáliai béke, a hágai békepalota vagy az aacheni tanácskozás, mert új s ma már széleskörű utánzásra talált formákat vittek be a diplomáciai gyakorlatba.

De természetesen nem ez az Európában s e formában lengyel kezdeményezésű¹ paktumok lényeges jelentősége, hiszen ezt nem a reálpolitikához való viszonyuk határozza meg, hanem bevallott s kétségtelen fontosságú céljuk. A kulturális szerződések elismertetik a szerződő államokkal azt a levegőben szállongó, de szilárdan le nem szögezett igazságot, hogy a politikai szövetség vagy barátság ingatag, ha nem alapozza meg egymás kölcsönös ismerete. S ez az intellektuális alap, amely nélkül nincs tartós külpolitikai orientáció, sokkal nagyobb munkát igényel, mint a tisztán hivatalos vagy érzelmi szövetkezés létrehozatala. Amaz eleinte titkos kapcsolat, amelyet a nemzeti közvélemény rendszerint jóval később, mint „fait accompli“-t kénytelen tudomásul venni s gyakran sohasem fogad el egészen; ez a közvéleménynek a sajtó által szított fellángolása s nemcsak nem biztos, de veszedelmes is, mert ha váratlanul kifogy alóla a tüzelőanyag, súlyos csalódás fojtó hamvát hagyja hátra a lelkekben. Az igazi szövetséget gondosan meg kell alapozni a másik fél nyelvének, szellemének, kultúrájának minél

¹ Előzőleg Délamerikában voltak ilyen egyezmények. Európában az első a lengyel-jugoszláv egyezmény volt (1933). L. vitéz Nagy Iván: *Nemzetközi kulturális egyezményeink* (Külügyi Szemle, 1935 nov.).

részletesebb s minél elterjedtebb ismeretével. A tapasztalatok azt mutatják, hogy valami egészen ki nem meríthető, teljesen el nem fogyasztható vonzalom mindig együtt jár a kultúrán keresztül való megismeréssel : az olasz szakos tanár, aki az olasz nemzetet legvonzóbb nagyjain keresztül ismerte meg, mindig legtermészetesebb talaja lesz az olasz propagandának ; az, aki angolul tud, viszont franciául nem, érthető módon mindig hajlik egy kissé az angolbarátságra, ami neki nemcsak lelki ki-elégülést, hanem helyzeti energiát is adhat, s kevésbé lesz igazságos a francia politika iránt, mert a francia nemzetet inkább a mai francia politikán át, békaperspektívából nézi, nem a francia kultúrán keresztül, amely távlataival biztosan meghódítaná.¹ Az „Alliance Française“-ek s a guvernántok, a Fräuleinek és a missek szerény, de hatalmas magvetői voltak olyan rokonszenveknek, amelyekre később politikai épületet lehetett rátervezni.

De rendszerint előbb a politikai struktúra van meg s már ott lobog a tetején a bokrétaünnepély érzelmi pántlikája, amikor sor kerül az alap megerősítésére. Egy szép, de minden pillanatban összeomlással fenyegető palotát kell alátámasztani, s így a kulturális szerződés oly várvavárt segítség, mint a bajba jutott felhőkarcolón a specialista mérnök. Alig tudunk például szükségesebben várt politikai lépést elképzelni, mint azt, amelyet a magyar kultuszminister 1935 őszén tett meg, amikor a régi lengyel-magyar érzelmi szövetséget hivatalos keretbe állította a két nemzet közt kötött kulturális szerződéssel. Jogosan szégyeltük a Kárpátokon innen és túl azt az aránytalanságot, amely egymás szeretete s egymás ismerete közt régen bántotta a két testvérnép előrelátó jobbait. A Felvidék elcsatolásával a csonkaországban pillanatnyilag igen csekéllyé vált azoknak a magyaroknak száma, akik a lengyelekkel lengyelül vagy más szláv nyelven érintkezni tudtak s így kevés volt a lengyelből fordítók s fordítások száma is. Tomcsányi János kitűnő könyve Lengyelországról sokban közelebb hozott bennünket a lengyel néphez s a modern lengyel államhoz, de ez csak első fecske volt. A debreceni lengyel lektorátus, a Nyári Egyetem és a kulturális szerződés e sarjadéka remélhetőleg

¹ Ez persze nem jelenti azt, hogy az egy kultúrába beletemetkezett ember kivétel nélkül mindig elfogult s hogyha az is, elfogultságát nem ellensúlyozhatja egy másirányú érdek, vagy akút külpolitikai hatás.

hamar meghozza eredményeit s szélesebb körben csábít követésre. A kulturális szerződés megkötése után mintha gátak omlottak volna össze: enyhülőben van a lengyel kormánynek a külföldre induló hallgatókra nézve hátrányos vízumpolitikája, a lengyel-magyar csereakció kicsapott a szerződés által megállapított legszűkebb mederből, több magyar nyomda megrendelte a lengyel betűket és matricákat, lengyelül megjelent Herczeg Ferenc „Pogányok“ c. regénye,¹ amelyet a fordítások egész sora fog követni, a szerződés által kilátásba helyezett nagy lengyel-magyar szótáron kívül Lengyelországban két kisebb magyar szótáron dolgoznak lelkes magyarbarátok — mindez pár hónap alatt.² El lehet mondani, hogy ez a szerződés szerencsés gyakorlati formát adott egy csomó régen meglévő, de gúzsbakötött aspirációnak s ebből könnyű következtetni, hogy milyen politikai feszítőereje lesz egymás alaposabb megismerésének.

A kulturális szerződések elsősorban a felsőoktatásra vonatkoznak, ami tökéletesen érthető, hiszen az egyetemek sokkal alkalmasabbak új, sokszor kísérleti állapotban levő újítások bevezetésére, mint pl. a középiskola vagy szélesebb kulturális rétegek. Tanár- és előadócsere, ösztöndíjak, diákcsera, kiadványok, kiállítások, rádióelőadások, könyvtárak szervezése, tanulmányutak rendezése, könyvtárak, levéltárak használatának megkönnyítése, filmügyegek, intézetek ügyei, stb. szerepelnek ezekben a fölmérhetetlen becsű paktumokban; de igen gyakran történik bennük olyan intézkedés is, amely a kultúrdiplomácia mai hivatalos szervezetét erősíti meg vagy szaporítja: új intézetek alapítása, új lektorok és megbízott előadók kinevezése, akik majdnem mind egy-egy kristályosodási ponttá válnak a nemzetek közti kapcsolatok számára s egy-egy jövőendő kulturális intézmény magvát fejlesztik ki.

A legyező szinte beláthatatlanul széles. Mindig lehetne még tovább nyitogatni s új lemezeket kitárni. De ennek a könyvnek nem lehet célja, hogy kimerítő képet adjon a mai kultúrdiplomáciai kísérletek minden részletéről. Erre azért nincs szükség, mert a magyar kulturális külpolitika nyilván a komoly

¹ Pazurkiewicz Szaniszló, a derék magyarbarát fró fordításában.

² Valljuk be, hogy lengyel testvéreink megelőztek bennünket: többen s előbb tanultak magyarul, mint mi lengyelül. L. a Nyári Egyetem vizsgálati kimutatásait is.

tervszerűsítés stádiuma felé igyekeznek s maholnap aktualitását veszítené mindaz, amit a mai állapotról elmondhatnánk. Csak példákat akartunk felsorolni s ez elég, mert amint a sikot meghatározza három pontja, úgy az eszközök és lehetőségek skálájának itt érintett fokai bőven meghatározzák a leendő kultúr-diplomata számára az egész skálát, amelyen játszani különös művészetének legfőbb becsvágya lesz.

III.

A TEREP.

„Ismerd meg a többieket!“

A relativizmus igazában ott kezdődik, hogy *A törvények szelleme* szerzője kimondja: a törvények, különösen a jók, függvényei a körülményeknek, az éghajlatnak, vallásnak, államformának s sok más tényezőnek. Ha van működési terület, ahol az ilyen montesquieu-i relativizmus a legfőbb parancs, a kultúrdiplomataé csakugyan az. Mert az ő kezében nincs érték, amelynek sorsa ne függne a *tereptől*, rendelkezésére nem áll olyan intézmény, amelynek ne ez volna homlokzatára írva: „Hic et Nunc.“ Az, ami a folyó egyik partján gyilkosság, a másik parton hőstett — mondta Montesquieu elődje, Pascal. Az a kultúrhatás, amely Franciaországban biztos sikerre számíthat, német földön esetleg biztos bukás és megfordítva. Az az érv, amelyet északon szívesen hallgatnak, délen talán hatástalanul hangzik el. Szokások és pártok, felekezetek és korosztályok mint környezet, terep vagy közönség döntően befolyásolják a kultúrdiplomata munkáját.

Annak, aki a Föld valamely pontján érvelni, csevegni, írni kezd, ismernie kell közönségét, tudnia kell, milyen lesz annak reakciója bizonyos tényekkel vagy bizonyos világnézettel szemben. Tisztában kell lennie, hogy milyen alapismeretekre számíthat közönségénél, tehát azzal az „értelmi ellenállással“, amely megnehezíti munkáját. Mint minden nevelői munkánál, itt is rendesen többet tételezünk fel hallgatóinkról, mint amennyit valóban tudnak, s így legjobb érveink elfolynak a homokba. Ezért sohase féljünk a „túlzott“ megmagyarázástól s vegyük úgy, hogy ha hazánkról szólunk, aligha fogunk szemrehányást kapni fölösleges, „közismert“ tények elismétléséért...

A közönség világnézete, általános politikai felfogása ép-
 úgy figyelmet érdemel, mint az ország gyakorlati politikájának
 pillanatnyi helyzete. De míg ezt az utóbbit általában minden
 kezdő számontartja, az előbbiekkal ritkán számol. A mai
 Németországnak imponál minden olyan vonásunk, amely erőre,
 jellemzilárdságra, önfelegyelemre mutat; a francia inkább
 műveltséget, főképp értelmi kultúrát, finom differenciált-
 ságot becsülne meg bennünk. Amott kollektív, itt individua-
 lista hajlamaink találnak méltánylásra. Olyan publikumnak,
 amely az egész Európát átrendezni óhajtó fiatalokból (vagy
 műfiatalokból) áll, fölösleges hangoztatni hazánk dicső és messze
 visszanyúló multját; Angliában ennek nagyobb sikere lehet.

Az érdeklődés általános irányán (pl. gazdasági, tudományos,
 irodalmi, történelmi stb.) kívül ismerni kell a közönség *dina-
 mikai* ízlését is. Az az előadás, amelyet az olasz közönség
 száraznak és értéktelennek tart, ettől még lehet émelyítően
 patetikus bizonyos összetételű angolszász hallgatóság vélemé-
 nyében. Felületes érdeklődésű közönséghez jobb eleven színek-
 kel, művészi formákkal (pl. a magyar zene s a magyaros han-
 gulat világszerte ismert fogantyújába kapaszkodva) közeledni,
 mint középponti problémánk, Trianon megpengetésével. Ha
 olyasvalakivel beszélgetünk, aki egyelőre még csak udvarias-
 ságból kérdez hazánk felől, ismerjük ki természetét és pillanatnyi
 diszpozícióját, mielőtt lelkünket kitárnók előtte. Ami nekünk
 egy világ, másnak talán „kicsiny szám“. De ne csüggedjünk :
 mint Évának, az okos és céltudatos magyarnak is sokféle
 módja van, hogy a „fáraóval“ megértesse a „kicsiny szám“
 jelentőségét.

Néha beválik a közvetlen módszer is, s bizonyos, hogy
 amikor a trianoni magyar külföldön jár, a lengyel emigráns
 nyomdokaiba kell, hogy lépjen, mert ezek a nyomok egyszer
 már feltámadáshoz vezettek. A világban bolygó magyar is
 — tapintatosan s mások gondatlan kedvét túlságosan meg nem
 zavarva — elsősorban a rokonszenves „hontalan“ szokott lenni.
 Minden örömén, minden lelkesedésén ott sötétlik a gyászfátyol :
 nem baj, ha az idegenek észreveszik. Kikerülni ezt a benyomást,
 letagadni ezt az alaphangulatot hosszabb ideig úgysem sikerülne.

Figyelmeztettünk már arra, hogy a kultúrdiplomata nem
 igen jut abban a kedvező s színpadi póztól nem mentes helyzetbe,
 hogy egy igazságot mintegy „az egész világ színe előtt“ elharsog-

hasson. Még egy-egy város egész közönségéhez, egy-egy ország szaktudósainak mindegyikéhez sem fordulhat egyszerre. Ha nincs elég emberünk, meg kell állapítanunk a magunk használatára, hogy melyek a legelőnyösebb helyek, ahol „plakátjainkat“ kiragaszthatjuk. Az egyik országban a tudósokból kell kiindulni s ilyenkor a propaganda hatása főképpen a következő nemzedékben, az ő tanítványaikban szokott csak mutatkozni. A másikban a politikusok is szívesen olvasnak és tanulnak, — kérdés : melyik párt a haladó, a külpolitikailag újító szellemű? Másutt meg klubok és conférence-ok alakítgatják a közvéleményt, vagy statisztikák és mérlegek. Gondosan kell mérlegelni azt is, hogy a szóbanforgó ország melyik nemzedékéről kell hősiezen lemondanunk s melyik nemzedékre kell propagandánkat összpontosítanunk? Azok, akik türelmetlenkednek s kicsinylik a régi francia-magyar barátság újjáépítésének tempóját, elfeledkeznek arról, hogy érveink legkevésbé arra a nemzedékre lehetnek hatással, amelyet személyes élmények fűznek a világháborúhoz s amelynek szerepe volt a békeszerződés körül is. Nyilvánvaló, hogy az újabb nemzedék függetlenebbül ítélhet s ennek a nemzedéknek megnyerésével kell visszaszereznünk a kissé eltávolodott barátot. Fontos, hogy itt se, másutt se pazaroljuk a rendelkezésre álló, szűken mért energiákat holt társadalmi rétegre, amelynek semmi kapcsolata a nemzet eleven organizmusával.

S sohase feledjük, hogy bár az amatőr kultúrdiplomácia¹ jogosultságát el kell ismerni s támogatását kérni kell továbbra is, nem a meghódított egyének száma a döntő, hanem a hazánk iránt érdeklődők *kvalitása* s pillanatnyi vagy jövőbeli *helyzeti energiája*. Vannak hazánkfiai, akik évtizedekig éltek külföldön s a hazai sajtóban alaposan kivették részüket a külföldi kapcsolatok jelentőségének hangoztatásából, de sohase tudtak igazán értékes egyéneket megnyerni ügyünknek, mert ott keresték őket, ahol nagyon könnyű találni : a nemzet margóján élő kozmopoliták vagy az előkelő faubourgok magasan álló, de e magaslaton elszigetelődött lakói, vagy pláne a nemzetközi életben oly gyakori kalandorok közt, akik abból élnek, hogy elesett nemzetek ügyét karolják fel tekintély nélküli orgánukban, vagy tájékozatlan külföldiek hiúságát vámolják meg. Milyen „nagy tekintélyű“ újságíró, író, professzor naív hitünk

¹ L. a VI. fejezetet.

szerint mindenki, aki Hegyeshalomnál átlépi a határt s hazatérve mennyit vesz, sajnos, ebből az itt jóhiszeműen adományozott tekintélyből! A helyesen irányított kultúrdiplomácia egyik legnehezebb feladata, hogy szétválassza a konkolyt és a tiszta búzát, s ha nem is keseríti el maga ellen az ő munkáján „hivatalból“ élősködő parazitákat, de elhatalmasodni sem engedi őket. Az ilyen barátok nemcsak nem használnak, hanem árthatnak is azok előtt, akiket meg akarunk nyerni: az illető nemzet beavatott szellemi és politikai előkelőségei előtt. S szögezzük le itt azt is, hogy csekély kivételtől eltekintve, a külföld igazi nagyságai époly könnyen s szívesen jönnek hozzánk vagy fogadnak bennünket, mint a „jobb híján“ ürügye alatt, inkább kényelemszeretetből magunkhoz édesgetett „dii minorum gentium“.

S most lássunk egy példát. Az „Ember Tragédiájá“ról mindenki tudja, hogy a magyar remekművek közt a legalkalmasabb külföldi propagandára, és pedig nemcsak belső értékénél fogva, hanem sok más okból is. Történetfilozófiai témája mindenkit érdekelhet; nem kíván előzetes ismereteket Magyarországról s a magyar lélekről; könnyű neki politikai színezetet adnunk, anélkül, hogy bárki belekapaszkozhatnék, stb., stb. Már is felmutathat nemzetközi sikereket s így nem teljesen ismeretlen a címe sem. Mohácsi Jenő s más lelkes fordítók érdeméből néhány helyen eljutott az előadás dicsőségéig vagy küszöbéig is. Ott, ahol a helyzet nem ilyen egyszerű, rövidebb-hosszabb út áll a kulturális propaganda előtt. Van olyan ország, ahol közvetlenül a színházhoz vezet az út, másutt még a népszerűsítés stádiumánál tartunk. Az esetleg róla szóló előadásoknak két reklám-fogója van: a korlátlan és csábító rendezői lehetőségek megcsillogtatása és a Zichy-féle illusztrációk. „Filozófiai költeményről vetített képes előadás!“ — fogják mondani megbotránkozva a naív lelkek. „Milyen stílusalanság!“ De mi haszna a filozófiai költemény mélységének, ha valamiképp rá nem tudjuk venni az embereket, hogy elolvassák az első lapját? Pedig micsoda „telitalálatok“ vannak benne! Hogy rövideg kedvéért csak egyet említsek: a falanszter-jelenet, amelyet föltétlenül be kell iktatni egy ilyen előadásba, a szovjet érdeméből a napokban beteljesült jóslat izgalmával fogja meg a közönséget. S mégis: amikor a *besançoni* egyetemen kellett előadást tartanom róla, előre felhívták a figyelmemet, hogy Fourier szülő-

városában vagyok s vigyázni kell a falanszter megítélésére! Német kiadásban nagy baklövés volt a Fausthoz hasonlítani, a Faust mellé állítani az Ember Tragédiáját; francia földön ezt inkább megteszik s kiemelik a magyar költemény józanabb, „latinosabb“ természetét, pompás szilárdságú kompozícióját, általánosabb érvényét. Külön meggondolást igényel az is, hogy milyen tónusra hangoljuk az egész művet. A legkitűnőbb magyar színpadi szakértő, Németh Antal egy beszélgetésben kifejtette nekünk, hogy a fascista Itáliában hogyan fogja a Tragédia minden jelenetében a csüggedés helyett Ádám újrakezdő kedvét, örök szívósságát hangsúlyozni, míg skandináv színpadon a problémakeresést, a töprengést, a mély humánusot... Mert mindenütt ragyog és hajlik, szolgál és mégis uralkodik a remekmű, és mindezek a magasrendű adaptációs ötletek igazság felé vezetnek, mert valóban ilyen sokoldalú az Ember Tragédiája.

Itt kell fölvetnünk a *stilus* kérdését. Nemcsak a nyelvi kifejezés módjára gondolunk, bár ennek is alkalmazkodnia kell a környezet szokásaihoz. Országonként, pódiumonként, folyóiratonként más és más a házi szokás, s viszont más és más várnak az „érdekes“ idegentől. Ezért nehéz kultúrpropagandát végezni külföldön olyan anyaggal, amely magyarul volt elgondolva, először magyarul készült el s aztán jól, de minden különösebb adaptáció nélkül egyszerűen lefordították németre, franciára, angolra, olaszra — ugyanazt a szöveget. Mindenütt más a „beállítás“ stílusa, más a szerző viszonya közönségéhez, más a kompozíció módja — micsoda skála a kristálytisza, paragrafusokba osztott gondolatmenettől a romantikus, elcsapongó, bozótos, vadvirágos conférence-ig! —, más a fordulatok, ötletek, képek szerepe. Ami az egyik országban szellemes hasonlat, az a másikban kellemetlen különködésnek hathat. A klasszikus hagyományú előadótermek falai még szívesen verik vissza a szónokias lüktetésű vagy legalább méltóságosan hömpölygő eszme-futtatást; másutt az előadás „sima, mint a kigyó“. Döntő lehet az előadás hosszúsága is. Magyar közéleti kiválóságok Amerikában gyakran megjárták túl hosszú pohárköszöntőjükkel, amely kimerítvén az összes tósztokra kiszabott időt, nem hangolhatta nagyon kedvezően a magyarok iránt a hoppon és ülve maradt többi szónokokat. A Sorbonne-on 60 perc egy óra s azon túlmennei egy perccel is

illetlenség, de később bejönni sem illik. Ezzel eltolódik a magyar előadó „beidegződött“ előadási beosztása s a legrészletesebb készülés és időellenőrzés terhére is vállalnia kell, hogy hibát ne kövessen el. Hogy ez is befolyásolja az előadás „stílusát“, nyilvánvaló. S ne higyjük, hogy az így értelmezett stílus problémája nem merül fel épígy a kevésbé irodalmi témáknál. Az angol essayn jöttányit se változtat, ha pl. közgazdasági vagy természetfilozófiai tárgyú, s minden „review“-ből kirí az a cikk, ami nem ebben a stílusban, nem éppen neki készült.

A közönség ezerféle; otthon ül a karosszékekben és olvas; — az előadóteremben szorong és vetített képeken keresztül szűri emlékezetébe a tudnivalókat; — ifjúsági vitadélutánokon méri össze többé-kevésbé készen kapott véleményeit és előítéleteit; diplomáciai estélyen tánc előtt és vacsora után áldoz egy-két negyedórát a szellemi „ballasztnak“.¹ Ez a közönség lehet néhány egészen „exotikus“ szellemi táplálékot kedvelő ingyenc, pl. a világon mindenütt magyarul tanuló néhány lelkes ember², lehet csupán magasabbrendű szórakozást kereső vagy általános műveltségét alakító, széleskörű nagyközönség is, aki ma erről, holnap arról a témáról hall s inkább lelkiismerete megnyugtatójaért, mint értékes ismeretek gyűjtése végett ül le a konferenciák pódiuma köré. Külön érzék és gondos haditerv kell hozzá, hogy érdekelni tudjuk egyiket és másikat.

S nem is csak a tálalás mikéntje kérdéses; nemcsak adaptáció, színrealkalmazás, a milióhoz idomítás a kultúrdiplomata feladata. Sok téma nem is születnék meg soha itthon; van feladat, amely csak odakünn válik parancsolóvá. A hiány észlelése, a közvetlen szükséglet kényszere nem egyszer dönti el a témát, az alkalmat s a módszert. Ezért sem lehet mindent itthon kigondolni és előkészíteni: a legtöbb ösztönzésnek kívülről, a „harcerekről“ kell jönnie.

Ahhoz, hogy a külföldi magyar órhelyek s az itthoni arzenálok közt meglegyen a kívánatos harmónia, nemcsak mindkét poszt síma működésére van szükség. S a külföldi terep ismerete

¹ Emlékszem egy március 15-i ünnepélyre, messze északon, ahol miniszterek, diplomaták és táncolni vágyó szép hölgyek szórakozását kellett megrövidíteni egy előadással s alkalmazkodni ehhez a természetes „gátláshoz“.

² Erről l. „Pesti Hírlap“, 1932 júl. 3., 10., 31. és e könyv VII. fejezetét.

nem lehet tiszta empiria, erre termelt ügyes emberek egyéni tapasztalata. Meg kell íródniok azoknak a vezérkönyveknek, amelyek összefoglalják egy-egy ország magyar vonatkozásainak felkutatható egészét, a Kapcsolatok Könyveinek, — a legkülönbözőbb szaktárgyak művelőinek közreműködésével. S ez nem annyira egyéni kutatás, mint inkább a helyes szervezés dolga. Ha magyar ember idegen városba kerül, rövid időn belül megismeri új székhelyének minden kövét, minden képét, minden emlékét, minden eleven vonatkozását, amiben van valami magyar. Egy, a baseli egyetemre meghívott kitűnő magyar orvosprofesszoré az érdem, hogy ma már ismerjük az egyetemre járt magyar diákok névsorát s a templom magyar szenteknek ajánlott üvegképeit... Az idegen is a magyar barátai, vendégei kedvéért akarva-nemakarva előbányász városa nevezetességeiből mindent, amiről azt gondolja, hogy érdekelhetik. Mindebből a szétszórt adatból a megfelelő szervező hamarosan összeépíthetné a „kapcsolatoknak“ azt a tárházát, amelyből mindenki meríteni fog, aki majd az idegen közönséget Magyarország ügye iránt jóindulatra akarja hangolni. A terep abszolút ismerete mellett ez a terep *relatív* ismerete: a millió magyar vonatkozásainak nyilvántartása. Ha a külföldi nem is mind olyan, mint mi vagyunk, akiket egy nagy művész jobban levesz a lábunkról egy pár torz magyarságú magyar szóval, hazánk éltetésével vagy egy magyar népdal előadásával, mint a legnagyobb művészi teljesítménnyel, azért abban mindenki egyforma, hogy fölfigyel az időbeli és helyi aktualitásra s tetszik neki, hogy az idegen ismeri az ő környezetét. Baranyai Zoltán Genfben egy Magyarországon szerepelt török basa svájci eredetének kimutatásával tudta megfogni a közfigyelmet.

Ott, ahol magyar kollégiumok, tanulmányi központok vannak, a magyar vonatkozások mézének ezek a természetes kaptárjai. A kisebb, vagy ily szempontból elhanyagoltabb államokban sok még a tennivaló. Vannak szónokok, akik noteszbe gyűjtik a találó idézeteket, a csattanóul alkalmazható anekdotákat. Milyen előny lenne, ha a magyar vonatkozások készen várnák már a felhasználtatást! Az, aki beszédet, előadást, vezércikket akar írni a lengyelekről, csak átlapozná a lengyel vezérkönyvet, ahol megvolna minden, ami ismert és használható magyar vonatkozás van a lengyel szellemi életben, lengyel vonatkozás a magyarban, — attól kezdve, hogy „Węgiar

Polak dwa bratanki“, addig, hogy ki készítette Hedvig királyné sírszobrát a krakkói Wavel számára és hogy melyik Lengyelországban élő francia költő énekelte meg azt a tokaji bort, amelynek exportja, sajnos, pang, pedig... Mikor először jártam Belgiumban, három-négy nap alatt annyi magyar emlék, magyar vonatkozás szaladt az utamba, hogy kedvem lett volna hónapokat ott tölteni s megírni az első, vázlatos belga-magyar „vezérkönyvet“. Itt egy nálunk éppencsak hogy ismert kép a nemzeti színházról, ott egy magyar származású könyv, a legszébb Corvina, Szent Erzsébet kultusza a béguinage-okban, debreceni diákok és könyvtárak belga-holland kapcsolatai, a magyar zene ismerete ebben a muzikális országban, hogy ne is említsem a belga tőke érdekelttségét a kassa-oderbergi vasútnál s még sok magyar vállalkozásnál.

Száz meg száz ilyen szerény, önmagában talán semmitmondó szál fűz bennünket Nyugat, Dél és Észak döntésre hivatott nemzeteihez. 1923-ban, közvetlenül a világháború után ezért mehet egy magyar delegáció a béke olajágával kezében Petőfit ünnepelni az ellenséges hangulatú francia főváros tudományos fellegvárába ; ezért hajtja meg az elismerés lobogóját a francia hivatalos közvélemény 1935-ben, Rákóczi halála emlékére a fejedelem előtt, aki a kulturális kapcsolatok szövésében is mesterünk volt, s akiben a francia író, a legérdekesebb janzenistát is ünnepelni lehetett s lehet majd. E szálak közül sok pusztult el a világháború viharában. Egyik sem olyan erős, hogy rá lehessen aggatni a politikai elhatározások súlyát. De együtt világokat tudnának kiemelni sarkukból, ha volnának olyan magyar kezek, akik együttes ritmusban, céltudatosan sűrűsíténék ezt az áldott szövevényt.

Ennek a fejezetnek kétágú tanulsága : ismerd meg a terepet, amelyen fölveszed a harcot, s kutasd ki azokat a pontokat, amelyek ott a magyar rokonszenvnek természetes területét jelölik ki.

S ebből most már parancsolóan következik egy újabb gondolatsor központi parancsa : ha meg akarsz ismerni másokat, előbb önmagadat kell megismerned.

IV.

AZ ANYAG.

„Ismerd meg magadat!”

Ha meg akarod magadat ismertetni, ismerd meg magadat.

Logikus életszabály, de nem könnyű követni. Ha csak a magyar történet, jogrendszer, földrajz, irodalom stb. adataira gondolunk, nem látjuk a feladat nehézségeit. De nemcsak erről van szó, hanem a magyar *sajátosságokról*, az ú. n. magyar *jellegről*, amelyet inkább intuitíve érzünk vagy éppen külföldi leírás után fedezünk fel magunkban, s ez éppen a legvonzóbb, a legcsábítóbb bennünk, az a valami, amiért az idegen hajlandó velünk foglalkozni s rólunk szóló „ismereteket elsajátítani”.

Kedvünk volna elválni a gordiusi csomót s azt mondani: ez nem a kultúrdiplomata feladata, hanem előkészítő munka, *anyag*, mindenesetre otthoni feladat. A külföldön működő kulturális exponens majd megkapja hazulról a magyar jellegzetes és hatásos „arcképét”,¹ mint ahogy az idegenforgalmi iroda vezetői Münchenben és Párizsban, Bécsben és Rómában megkapják a hortobágyi csikóssal díszített plakátot. De ezen a téren, láttuk, semmisen ilyen egyszerű. A magyar „nemzetportrét” igazán csak *kivülről* lehet megrajzolni, idegenek szemének lencséjén át, — amint érezni meg csak belülről lehet, homályosan, de csalhatatlan intenzitással. Az idegen szemmel nézett magyar jelleg nem fog megfelelni az abszolút igazságnak s itt céltalan is volna kutatni, van-e kézzelfoghatóan, elemezhetően ilyen jelleg. De azért mégis ez a politikában szereplő magyar arckép. A külföldi távlatból rajzolt magyar képmásban sok az előítélet, a romantika, az irodalom, a poli-

¹ L. *Nemzetkép és irodalomkutatás*. Minerva-könyvtár, 4. sz.

tika, de azért ez a portré eléggé határozott vonásokat mutat s nem válik szégyenünkre.

A külföldön figyelembe veendő magyar arckép vonzó vonásait három csoportba oszthatjuk:¹ 1. *Jellemesztétikai látványosságok*: olyan tulajdonságok, amelyekben az erkölcsi és az esztétikai érték szétboncsolhatatlanul összetartozik, mert szép és stílusos is benne az, amit meg kell dicsérnünk: lovagiaság és vendégszeretet, a régi lovagot jellemző „nemes büszkeség”. Ez összefügg 2. a második csoportot tevő *sajátosságainkkal*, amilyen pl. az úri és népi jelleg összemosódó közelsége (nálunk a paraszt is „gentleman”), vagy a kultúra és az ősi táj (Debrecen és a Hortobágy) kontrasztos közelsége. 3. *Katonai erények, szabadságszeretet, politikai érzék*. Az a pár név, amit igazán ismernek a külföldön, Petőfi, Rákóczi, Kossuth, ezzel függnék össze. Az ideológia kedvéért jegyezték meg őket, főképp Rákóczit és Kossuthot, akiket a Habsburgok ellenfelei köré csaknem mindenütt fűződő rokonszenvedés sorsuk regényes hányatottsága emelt ki a feledés tengeréből; Petőfit pedig elsősorban a Tyrtaios-monda új kiadása élteti. Keyserling, aki annyira megdicsér bennünket, képe kerekése kedvéért lebecsüli szellemi életünket: ez nem illenék a magyar kollektivitásnak ahhoz a fogalmazásához, hogy az egy nagyszerű, nemes intuícióval rendelkező természeti erő. Mai napig a mi népünk nem szellemének, hanem jellemének kultúrájáért került bele a külföldi közvéleménybe. S bár ez nagyon szép és méltán lehetünk rá büszkék, nincs nála veszedelmesebb adomány. Mert éppen ezek a tulajdonságok változnak leghamarább a változó korok tükrében. A magyar táj ősi szépsége s benne a magyar paraszt ősi egyszerűségű s nemességű alakja tetszett az idillre vágyó korai XIX. századnak; ma ellenségeink könnyen adhatnak mindennek olyan színezetet, hogy ami ősi, az kezdetlegesen jelentsen s a paraszt úri mivoltából azt lehessen következtetni, hogy viszont az úr is közel van a paraszthoz. A katonai erényekből szemfüles rosszindulat már gyakran vonta le azt a „következtetést”, hogy szívesen háborúskodunk s kész szövetségst

¹ Részletezőbb kifejtést, más beosztással l. „Napkelet”, 1936 és *A magyar irodalom világhelyzete*, előadás az 1936. évi IV. finn-ugor kultúrkongresszuson. Bár mindkét esetben irodalomról van szó, az irodalom mint a nemzeti lélek és vérmérséklet legtökéletesebb tükré szerepel.

talál bennünk az idegen imperializmus ; szabadságszeretetünk még egy Foch tábornagy tollán is az „örök rebellis“ izgágaságává torzult. Hogy a „nemes büszkeség“-et a cseh propaganda az „elnyomó“ természetes göggyévé siklasztja ki, az már igazán nem lep meg bennünket. Résen kell lennünk mindezzel a nyilvánvaló rosszhiszeműséggel szemben s meg kell védenünk azt a magyar jelleget, amely minden kulturális és sajtópropagandának alapja és forrása. Új, korszerű értelmezését kell adni mindannak, ami az idegent vonzza természetünkben s ami a mi magatartásunkat is irányítja. A most igen nagy erővel megújuló népkutatás époly sokat tehet a belső fronton, mint a külsőfronton a kapcsolatok fölfedezése s a magyar nemzetarcképre vonatkozó külföldi megállapítások gyűjtése.¹

Nem akarunk elébe vágni ennek a munkának, amely jórészt a tükör előtt folyik majd le, s sokszor nagyon bonyolult tükörrendszer közepén. Becsületesen, kendőzetlenül kell megismernünk azt, ami arcunkból megismerhető. Ha hibáink akadnak, nem szaladunk velük a külföld elé, hanem beleillesztjük őket abba a szerves egészbe, amely élő és igaz s benne a hibáknak is értelmük és ellensúlyuk lesz. S szemben a pesszimista vérmérsékletű² magyarokkal, szilárdan állítjuk, hogy „megbűnhődte már e nép a multat s jövődőt“ ; az a fejlett kollektív büntudat, amely annyira jellemzi a magyar gondolkozást a reformációtól Prohászka és Ady koráig, minden hibánkat lemossa. Vallás és hazafiság a mi multunkban szinte elválaszthatatlanok egymástól. A „magyarok Istenéhez“ fordulunk, Szűzmáriás lobogó alatt küzdünk ; viszont sovinizmusunkat mindig egészségesen nyirbálta meg a vallásos ihletésű felelősségérzet és hivatáskeresés. A felelősség érzéséből folyik az az aggódó gondosság, amellyel nemzetünk helyet keres magának Európában, — egy eszményi Európában, századokkal Jules Romains-ék előtt. Vörösmarty — s vele kora minden eszményi politikusa — nem tudja másképp el se képzelni a nemzet halálát, mint úgy, hogy

¹ Mint a „Debreceni Szemlé“-ben tizedik éve folyó „Hungarica“ gyűjtés.

² Szándékosan használjuk ezt a szót. Mert a magyar végletes optimizmusában és pesszimizmusában több szerepe van a vérmérsékletnek, a diszpozíciónak, mint a komoly mérlegelésnek és a filozófiai állásfoglalásnak.

„A sírt, hol nemzet süllyed el,
Népek veszik körül
S az ember millióinak
Szemében gyáskönny ül.“

Mi, akik az iskolában tanultuk a Szózatot, nem is érezzük, milyen különös, milyen üdítően tiszta ez a politikai felfogás. Vörösmarty már halott, mire kortársa, Darwin megfogalmazza a „struggle for life“ jelszavát, de a politika évszázadok óta ismer hasonlót. Hogyan? a környező népek ne örülnének egy ország bukásán, amelyet talán föloszthatnak egymás között? ! S Vörösmarty itt mégis a magyar felfogást tükrözi, amely Kőlcseyt s a magyar vármegyéket érdek nélkül küldte a lengyel haza védelmére s soha nem tört más nemzetek megsemmisítésére, Mohács óta terjeszkedésre sem.

A *missziótudaton* lehet mosolyogni s lehet azt délibábnak tekinteni, de minden közösség annyit ér, amennyit a délibábjai érnek. Mondd meg, milyen csodát vársz, milyen kristályba nézel és én megmondom, mit érsz !

Sokan találták korszerűtlennek a magyar embernek külföldön annyira elterjedt, regényes és felszínes arcképét. De nem elég megcáfolni e portré hitelességét, *újat is kell rajzolni helyébe*. S nem elég, ha ez az arckép a mi fogalmaink szerint igaz : époly vonzónak, egységesnek is kell lennie, mint a régi volt. Ha leromboljuk a tüzes, nemes, regényes magyart, kérdés, az új magyar szobor lesz-e ennyire is hasznos? Ha egyszerűen kijelentjük, hogy „nem vagyunk azonosak“ a pusztai, cigányos, fokosos magyarral, véget vetünk egy illúziónak, de a valóság felér-e majd a délibábbal? *Mi* tudjuk, hogy *igen*, de hamarosan el tudjuk-e fogadtatni ezt a külfölddel, amelyet egy színes illúziójából fosztottunk ki? Az arcképváltás (à la „nemzedékváltás“) sorsforduló lesz ; hisszük, hogy szerencsés és kedvező, különösen, ha az új nemzetarckép nem törli el a megszokott magyar vonásokat, hanem gyökeresen felfrissíti és művészileg kiegészíti őket.¹

Mit tartunk s mit mondjunk a mai magyarról? Hogyan lehet a képünk az ősi magyarnak átszellemült s emellett erőteljesen jellegzetes, életre hivatott, jövőbe néző mása? Az új magyar képmás kialakulásában a napi politikának nincs szerepe,

¹ L. a nemzetarcképről id. két tanulmányunk befejezését.

sőt a politikai áramlatoknak is alig. Ezt a képet ezer évre visszatekintően kell megkomponálni s a jelenre és a jövőre is alkalmassá kell tenni. Hogyan alakul a magyar misszió („Magyarország Európa pajzsa“, — „Magyarország szellemi és gazdasági közvetítő Kelet és Nyugat között“) a háború utáni új s kissé imbolygó reflektorok fényében? Mit mondjunk ma a magyar emberi „úri“ természetéről, amelyet Herczeg Ferencről Keyserling grófig annyiféleképpen magyaráztak? Mi legyen véleményünk a magyar nép művészetéről olyanok számára, akik odahaza illet alig ismernek, s a cigányzenéről olyanokkal szemben, akik Liszt óta annyiszor félreértették a magyar műirodalom és műzene időnkinti Anteusz-mozdulatát? Hogyan értessük meg idegenekkel a magyar cselekvés és a magyar kultúra gyakran megismétlődő, bámulatos lendületvételeit, amikor az ország a tespedésnek és elnyomatásnak reája szakadt hét sovány esztendejéből szabadul? Mit kell tartanunk és hirdetnünk a magyar közjogi géniusz eredeti erejéről? Hogyan kell a falusi, sőt pusztai magyart körülbélelnünk a magyar város fogalmával céhemlékekből, műemlékekből, a magyar pénztörténet, ipar és kereskedelem története értékes anyagából? Másutt mutattunk rá, hogyan veheti át egy-egy régi vonás örökét egy másik, rokon vonás. A magyar hadi erényeket folytatják s korszerűen igazolják sporterényeink. A magyar szívósságot, mely a régi törhetetlenséget új alakban folytatja, idegenek dicsérik, akik a magyar kitartást a revíziós munkában vagy távoli gyarmatokon, bányákban, farmokon, őserdőben csodálják meg. A mulató és zenéltető magyar józanabb és tisztább folytatása zeneszerzőink és virtuózaink világhíre. A pusztai magyarból a szürke gépkorszakra is maradt valami nemes és ritka individualizmus, amelynek nemcsak hátrányai vannak, hanem szépségei is, s sok olyan külföldi milió van, ahol a magyar egyéniség varázsát ma is megbecsülik.

Ez a kép, amely így önkínzó, felelősségteljes és mégis gyönyörűségei közben mélyül el, alapja, kerete és háttere is minden részletnek, ami Magyarországra vonatkozik. A magyar jelleg átélte ismerete ad meletet a mozaikszerű „tudnivalóknak“ s ez biztosítja a hosszú fronton elosztott munka belső egységét. S van egy mindennél fontosabb, szent mellékterméke is. Az elcsatolt területek magyarsága, amelynek oly sokszor szemébe vágják a régi képmás eltorzult vonásait, reménykedve

várja az új arckép diadalmas kialakulását s a külföldi közvéleményben való naturalizálódását. Belső, családi problémánk ez, s a csapásoktól megérlelt szigorú kritikával bírálgatjuk próbálkozásainkat. De addig is, amíg egyszer elénk domborodik a végleges remek, amelyben szépséges fegyvert nyerünk, az együtt aggódás, együtt verejtékezés is gyönyörűség és mérföldes csizmát öltött kultúrdiplomácia.

V.

AZ EMBER.

A kultúrdiplomata jellemrajza.

Az anyag — önmagunk s másokhoz való viszonyunk ismerete — a legkitűnőbb szerszám alatt is holt marad, ha a szerszámot nem fogja arravaló ember.

Igaz, minden magyar embernek adott körülmények között kultúrdiplomátává kell válnia és külföldön (vagy külföldiekkel való érintkezésben itthon) mindenki felelős azért, amit mond, tesz s azért a benyomásért, amelyet az idegenre gyakorol. Minden művelt magyarnak keresztül kellene mennie azon a kultúrdiplomáciai iskolázáson, amely nélkül a legjobb szándékkal is ártani fog. S a sok egyéni akció, sok magyar hatás együtt olyan lesz, mint a kórus: harmónikusan „támasztja meg“ a hivatásos kultúrdiplomata szólóját.

Magánakciók mindig lesznek s kell is, hogy legyenek. Ha a villanyégőgyár vagy a cigarettahüvely-vezérlésviselet magyar névvel látja el gyártmányát vagy Budapest látképet ragasztja dobozaira, ez épúgy kultúrhatás, mint az, ha a francia családban házvezetőnői vagy gyermeklánya állást vállalt magyar tanárjelölt helyrebillenti kenyéradóinak lehetetlen elképzeléseit a magyarok eredetéről, nyelvéről és barbár szokásairól.

De azért a kultúrdiplomáciai harc nem az önkéntes guerillákra s nem a négyes sorokban menetelő tömegekre vár, hanem arra az elitcsapatra, amely erre született és erre nevelődött. S ennek az elitnek kiválasztása és képzése a közeljövő magyar kultúrdiplomáciájának korszakos feladata. Minden magyar vezetőemberre súlyos felelősség hárulna, ha nem értené meg, hogy a harc most már rendezettebb háborúvá alakul s az elő-

csatározásokban még megfelelő heroldok és magános lovagok helyett most a derékhadak jönnek, a fekete sereg, — majdnem azt mondtuk: a janicsárok. A „janicsár“ szó víziónkba vésné, hogy gondosan, hosszan kell foglalkozni e nemes és vértelen harc szereplőivel. Életcéljukká kell tenni azt, ami ma csak mellékfoglalkozás, a hazának juttatott pár percnyi vagy pár heti ingyenmunka.

A kiválasztást könnyebbé lehet tenni azzal, hogy az idegen élőnyelvek kultuszát minél szélesebb rétegekben elterjesztjük. Jó kultúrpropagandista, akárcsak a titkos szolgálat értékes tagja, csak az lehet, aki ezen a téren különleges képességeket árul el. Ez nemcsak *formai* követelmény, hanem a munka leglényegére is utal. Az idegen miliőhöz való *alkalmazkodás* elemi föltétele is az, hogy alaposan ismerjük az illető nép nyelvét. S a nyelv nemcsak kulturális látókört ad, hanem jellemzi is a népet, s a nemzeti jellem ismeretére, láttuk, munkánk közben égető szükség van.¹

A nyelvismeret mintegy csak jelképe a kultúrdiplomata legfőbb követelményének: annak az igazán szintétikusan s mégis alapos *műveltségnek*, amelyet ugyan nem lehet csak könyv-

¹ Az idegen nyelvek tanulásáról a közvéleményben élő felfogás ma egészen más, mint a világháború előtt. Azt régtől fogva hangoztatták, hogy a magyar embernek legalább egy nyugati nyelvet meg kell tanulnia. Az idegenekkel való üzleti és társadalmi érintkezés, levelezés, a velük való elcsevegés képe jelent meg a képzeletben; aztán külföldi utak, ahol fontos, hogy „el ne lehessen adni az embert“. Az újabb felfogás nem elégszik meg ezzel a minimummal: a beszélgetés szükségletéhez most az emberek képzetében az alapos *fogalmazás*, az *írás*, a szabatos, előadásra és vitára is képesítő *beszéd* szükségessége járult. Sok szülő nem arra gondol elsősorban, hogy gyermeke valamikor külföldi vendéget fogadhasson, hanem arra, hogy ha a viszonyok nem javulnak, idegen nyelvterületen helyezkedhessék el. — A diplomata és a kultúrdiplomata nyelvtanulásában mégis van különbség: amannak sok nyelvet kell megtanulnia vagy előkészületi stádiumban tartania; emez elég, ha egy nyelvet tud, de azt a nyelv-képviselte egész kultúrával együtt a szó szoros értelmében „bírija“. A kultúrdiplomata áthelyezése más országba aligha válhatik szükségessé. Viszont több más kultúra és nyelv — kevésbé alapos — ismerete nagyban elősegíti munkáját, mert összehasonlítási alapot s távlatot ad neki. A nyugati nyelveken kívül — épp az előbb említett felfogásváltozás következtében — előtérbe fognak nyomulni a közeljövőben a szláv nyelvek (elsősorban a lengyel, az orosz, a tót, a bulgár, a horvát), az oláh, a többi balkáni nyelvek stb. Ezen a téren nagy hiány van megfelelő emberekben.

vekből megtanulni, de amelyhez könyvekre is lesz szükség, — új könyvekre a tapasztalatok és tudnivalók minél gazdagabb kiaknázásával. De nem múlik minden a betanult művelődési anyagon, hanem azon is, hogy a leendő kultúrdiplomata ú. n. „kulturális típus“-e, önmagáért tudja-e becsülni a kultúrát. Mert a kulturális fegyverek, mint a hún mondabeli Isten kardja, elvesztik győzhetetlen erejüket, amikor lélektelenül használja őket valaki s nem hisz bennük igazán. A kultúrdiplomata kulturális tevékenysége nem lehet egészen passzív, receptív: ő nemcsak közvetítője, hanem egy kissé mindig formálója is az anyagnak, s a tudós öntudata szolgáltatja meggyőző erejének jelentékeny részét.

A „revízió tudománya“ — így nevezik nyersanyagukat azok, akik nap-nap után dolgoznak vele — óriási s rendkívül bonyolult ismeretömeget foglal magába. A revíziós propaganda egyik vezére mutatott rá, hogy a külföldön élő magyar expensnek hányféle tudományban kell jártasnak lennie s mennyi tényt és összefüggést kell ismernie, sőt *jobban* ismernie, mert hiszen a cél az, hogy meg tudja győzni ellenfelét.

Második főkövetelmény: a megfigyelőképességgel párosult *alkalmazkodóképesség*. Vannak az asszimilálódásra született tehetségek s ilyenekre van elsősorban szükségünk. Olyan hatodik érzéket várunk tőlük, hogy, mint a szavalókórus karmestere, kiérezzék, hol a hamis hang, hol kell erősíteni, javítani, tömöríteni. Ki kell, hogy zárják munkájukból azt, amit az idegen idegennek érezhet, amin megütközhetik s ami eltávolíthatja magyar barátjától. Olyan ez, mint az „accent“ nélküli beszéd: érzék kell hozzá s rengeteg tapasztalás.

Harmadik kívánalom: *szellemi rugalmasság*. Ámbár a kultúrdiplomata egy bizonyos előrajzolt tervet hímez ki lassanként, mindig meglepőnek, figyelemkeltőnek kell lennie. Váratlan húzásokkal hol ide, hol oda csap le tüje. Ötletekre van szüksége, mint a színházi rendezőnek vagy a reklámfőnöknek. Nemes és tiszteletreméltó „parazitája“ kell, hogy legyen minden kulturális kezdeményezésnek, amely szeme láttára a gondjaira bízott kultúrterületen bontakozik.¹ Szükségessé

¹ A párizsi német diákegyesület Hauptmann „Hannele“-jét adja elő; a magyar kultúrdiplomata természetesen megjelenik, mert ez egyrészt kartársi kötelesség, másrészt jó alkalmat ad arra, hogy a megjelentekkel, akik az ő szempontjából válogatott elit, a magyar színpadi

kell tennie magát : nem nagyúr ő, hanem az a kapcsolatteremtő, aki „levelezőaphívásra házhoz jön“. S ez a rugalmasság azt is megkívánja, hogy tudjon *újrakezdeni*, irányt változtatni, ha valahol sivatagba vész a megkezdett ösvény vagy a politikai fordulatok erejétől beomlik a töltés. Az aktivitás a kultúrdiplomatanál főképp kettőt jelent : szívósságot és változni tudást. Rengeteget kell dolgoznia, de amikor elveszti munkája egyrészének eredményét, mosolygós arccal, a „beau joueur“ magyar nyugalmaival kell megint munkához fognia.

A negyedik követelmény ebből következik. A jó kultúr-diplomata az emberi *kapcsolatok szövésének* mestere. Asszociációkapcsolatai is gazdagok, szinte kifogyhatatlanok. Minden ürügy jó neki, hogy Magyarországot aktuálissá tegye, minden eseményt ki tud használni számára. Mint Archimedesnek, csak egy pontra van szüksége a mindenségben, hogy kiemelje sarkaiból a világot. A kapcsolatszövéshez egyéni rokonszenvedés is kell s egy csomó emberi jótulajdonosság : engedékenység s a kellő pillanatban határozottság ; elnézés másokkal, szigor önmagával szemben ; emberismeretből származó életbölcesség és optimizmusból táplálkozó, kitartó türelem. Hideg fő és meleg szív — mondanák a romantikusok. Szerénység és győzelmi tudat, az a meggyőződés, hogy ha nem is tombolunk Európa homlokán, azért nem vagyunk az utolsó nemzet sem.

Annak az embertípusnak, amelyet így felvázoltunk, két pólusa van : tudós hajlam és gyakorlati érzék.

Tegyük hozzá : önállóság és fegyelem. Abból, hogy csak ő ismeri a terepet, az következik, hogy sokszor kell magának határoznia ; de azért bele kell illeszkednie a kultúrdiplomáciai rendszer egészébe is.

Vannak, akik ebben a rendszerben úgy képzelik el a cselekvő ember szerepét, hogy a követségek mellett „kultúrattaséi“ állásokat kívánnak szervezni s ezeket vagy külön tanfolyamokon specializált diplomatákkal töltik be, vagy szakembereket rendelnek ki rájuk többé-kevésbé átmenetileg. Ennek a megoldásnak az az előnye, hogy nem kíván új szervezetet, viszont az a nagy hátránya, hogy a követséggel való nyilvános kapcsolat

kultúráról, a népi színműről ejtsen el egy-két szót. Meg aztán most már joggal várhatja, hogy az ő rendezésének közönsége is ennyivel tágabb körű lesz...

kényelmetlenné válhatik mindkét félre nézve, s hivatalos színezetet ad minden munkának.

A másik megoldás intézmények létesítését vagy kifejlesztését kívánja s e tekintetben a párizsi „Centre d'Etudes Hongroises en France“ lehet a minta, ha teljes „Collegium Hungaricum“-ok felállítására nincs fedezet.¹ Az ilyen tanulmányi központ már a címevel is elveszi az akciók minden politikai élet, s így nagyon sokat tehet zavartalanul. De amennyiben csakugyan kultúrdiplomáciai feladatokat bízunk rája,² gondoskodni kell, hogy ezeket a maga erejéből el is végezhesse, anélkül, hogy mai tanulmányi és tudományos célkitűzései emiatt csorbát szenvednének.³

A harmadik megoldás a kulturális ügynökség, még kevesebb hivatalos színezettel. Ez középuton van az üzleti vállalkozás (idegenforgalmi propaganda, könyvkereskedés, újságírás stb.) és a tiszta kulturális propaganda között. Az ügynök idejének egyrészt a kulturális akciónak szenteli, benne él az illető ország intellektuális köreiből, kiadókkal és szerkesztőkkel áll kapcsolatban, ma intervjút kér, holnap esetleg tőle kérnek... Össze kell, hogy egyeztesse a maga megélhetésének érdekét a propaganda érdekével. Sokszor nagyon hasznos, de azért mindig egy kissé dilettáns marad.

A dilettantizmus nem szégyen. Vannak sportágak, ahol az amatőr értékesebb és keresettebb a professzionistánál. A hivatásos kultúrdiplomatának is állandóan szüksége van hazulról érkezett friss „sztárookra“; amatőrjeit, ha jó anyagból

¹ A „Collegium Hungaricum“-ok ellen hangoztatott kifogások jórésze tájékozatlanságból ered. A Collegiumoknak nem az a céljuk, hogy nyelviskolák legyenek, így tehát elesik az a leggyakrabban felmerülő érv, hogy a városban, családokban szétszórva jobban meg lehet tanulni németül, franciául... Viszont a Collegium a magyar kultúra látható fellegetője, tekintélyt neki az impozáns épületeken kívül az ott együtt dolgozó magyar tudósok együttese ad. S micsoda serkentő erő van a mások haladásának látásában! Tanulmányi szempontból is kellenek tehát a collegiumok; kultúrdiplomáciai hatásuk pedig százszor nagyobb, mint a különlakó magyaroké lenne. A remeték sohase versenyezhettek a kolostorokkal.

² Mert bár ez nem valódi célja, gyakorlatban mégis nagyon sokszor kell ilyen feladatokat elvégeznie ma is.

³ Tehát elsősorban anyagi és személyzeti szervezést kell elvégezni, különválasztva az intézet tudományos és propaganda-személyzetének legalább a magasabb, pl. titkári rangban levő posztjait.

vannak gyúrva s tudnak alkalmazkodni és alkalmazni, jól felhasználhatja arra, hogy a maga hétköznapi munkáját ünnepnapokkal tarkítsa s elvei tekintélyét növelje.

De mielőtt rátérnénk arra a rendszerre, amelybe a kultúrdiplomata alkalmasan beleilleszkedik,¹ néhány szót kell szólnunk arról az iskoláról, amely kultúrdiplomátává teheti.

A legfőbb diplomát a tapasztalat osztogatja. De a tapasztalat iskolája méregdrága magániskola, érdemes „nyilvános iskolában“ előkészülnünk reá.

Kétségtelen, hogy a leendő kultúrdiplomátának általános külpolitikai iskolázottságon kívül speciális tanfolyamokon kell megszereznie

a) azokat az ismereteket, amelyek hazájára s a kultúra mai állására vonatkoznak ;

b) a ma dívó tudományos szokásokat és leghasználatosabb szintéziseket ;

c) a mások tapasztalatából leszűrhető módszeres tanulmányokat.

Ez a könyv legfeljebb irányelvek és példák tára lehet s a hármas feladat közül leginkább az utolsónak megoldásához járul hozzá. A második s különösen az első még várja a megelőző, elkerülhetetlen tudományos kutatás lefolytatás s a belőle kialakuló kultúrdiplomáciai kézikönyv vagy kézikönyvek megjelenését.

Mert csupán előadások hallgatásával ilyen komoly munkát elvégezni nem lehet. Még a gyakorlatok, a szeminárium-rendszerű tanulás is csak részlet : a mások tapasztalatának, a közös megegyezéssel megközelített „legjobb megoldásnak“ kiaknázása. A nyomtatott betű fogja a felmerülő problémákat a legszélesebbkörű érdeklődés zsákmányává tenni s a vitákból és egyéni expozékból leszűrni azt a standard-anyagot, amelyet a nemzeti közvélemény és a magyar tudományosság formálásra ad át kultúrája külső képviselőinek.

A Külügyi Társaság elévülhetetlen érdemeket szerzett, amikor a Külügyi Szemináriumban pódiumot emelt a külpolitikai előkészítés gondolatának. Ezen a nyomon elindulva juthatnak el az illetékes tényezők a kultúrdiplomáciai tan-

¹ L. a következő fejezetet.

folyam ideális szervezetéhez. Az első években, amíg a tankönyvek végleges anyaga ki nem alakul, az előadások, a hozzájuk fűződő viták és a szemináriumi munka kell, hogy felöleljék a „mit?“ és a „miként?“ kérdésre adható válaszok rendszerét. De ebből a munkából a magyar ügy védelmének bástyáin kívül nemzeti önismeretünk és magyar célú tudományosságunk maradandó monumentumai fognak kiépülni.

VI.

A TERV.

A kultúrdiplomácia szervezete.

Itt az ideje, hogy összefogjuk a nyaláb vesszeit. Mindaz, amit munkánk formáiról és anyagáról, terepéről s a rajta otthonosan mozgó emberről mondtunk, parancsolóan szükségesnek mutatta azt az alapföltételt, hogy egyéni akciók és kis csatározások kavargása fölött ilyen szavaknak kell ragyogniuk a nem nagyon távoli látóhatáron : TERVSZERŰSÉG, RENDSZER, SZERVEZETTSÉG.

Ma, amikor a szervezés egyéni művészetből katedrákról is hirdetett tudománnyá vált s az, amit régebben lényegtelen keretnek tartottunk, ma tanulmányok és kísérletek céltáblájává lett „Ding an sich“, fölösleges egy szót is vesztegetni arra, hogy az előbbi fejezetekben leírt munkához természetesen szervezési terv kell. Egyébként is annyira belefásultunk a sok szép memorandumba és az elvi síkból soha ki nem kerekedő eszmeállításba, hogy türelmetlenül lapozunk az ilyen írásművek végére : meg van-e építve a járható híd a gyakorlati megvalósítás felé?

Még egy másik körülmény is ide kényszerít bennünket : az anyagiak hiánya. Ott, ahol takarékoskodni kell, merő gúny volna megépíteni az eszményi megoldás fehér palotáját : olyan közvetlen megoldásra van szükség, amely szilárd alapjával, becsületes konstrukciójával a későbbi továbbépítésnek hasznos magva lehet. A gyakorlatias, a mai pillanattal számoló szervezési terv természetesen maga sem zárhatja ki az anyagi áldozatokat. De ezekre az áldozatokra fel van készülve minden hatóság s minden államférfi : ők tudják, milyen tét forog kockán s a „konkurrencia“ milyen embertömegeket és mennyi

pénzt dob a küzdelembe. Sokan közülök érezték az első vonalban küzdő század parancsnokának érzését, amint ökölboszorított kézzel várja az utánpótlást. A háború, tudjuk, ma főképp ezen a fronton folytatódik s ha el is fogadjuk azt a tapasztalatot, hogy a magyar ember ezen a külföldi fronton rendszerint kétszer-háromszor annyi más idegennel felveszi a harcot, még akkor is nagyon messze vagyunk a befektetett anyagi és szellemi tőkének attól a minimumától, amely nélkül minden tehetség, minden szívósság kárba veszhet. A magyar társadalomnak még ebben a hét szűk esztendőben is kötelessége segítségére sietni azoknak a férfiaknak, akik a kultusz- és a külügyminisztériumban, a külföldi magyar expozitúrákban, a külföld felé irányuló magyar egyesületekben a tettek ritmusát gyorsítani, hatásossá tenni igyekezzenek.

A szervezés főleg két ponton kapcsolódhatik be a tehetséges egyén munkájába. Az egyik a *földerítés és nyilvántartás* feladata, a másik az *anyaggal való ellátásé, az utánpótlásé*. Ezzel szemben tervünk a helyi generálisok kezében hagyná a taktikai és sztratégiai irányítást, a voltaképpen döntést, amelyet közvetlenül követ a tett.

A szervezés feladatkörébe utalt két missziót a helyi (pl. berlini, londoni, római, párizsi, stockholmi, helsinki) vezetők amúgysem igen vállalhatják s így hatáskörükön a jövőben sem esnék csorba.

Olyan munkabizottságra van szükség, amely az illetékes hatóságok (minisztériumok megfelelő ügyosztályai stb.), a magyar tudományos világ képviselőiből (Ösztöndíjtanács, Akadémia, Tudományos Társulatok Szövetsége), a Revíziós Liga és a Külügyi Társaság kiküldötteiből s néhány ily irányban specializálódott szakemberből állva, hónapról-hónapra tudomást venne az e körbe vágó külföldi kezdeményezésekről, megvizsgálná a befutó terveket (kidolgozásra ajánlott cikk- és könyvtémák, kész munkák; cáfolat- és vitaanyag; külföldi előadók magyarországi vagy magyar vonatkozású szerepelése; magyar előadók kiküldetése), megbízást adna a különösen aktuális témák kidolgozására, fontos hiányok pótlására, s tanácsadó szerve volna egyrészt az illetékes hazai hatóságoknak, másrészt a külföldi magyar kultúrexpozitúráknak, — anélkül, hogy bármelyiknek hatáskörét csökkentené s elhatárolását korlátozni joga volna.

E tömören szövegezett terv, amelyet évek óta hangoztatunk s amelynek részletesebb munkaterve sok száz tapasztalatra támaszkodik, e helyen is némi magyarázatra szorul.

A *munkabizottság* szónak azért adunk előnyt, mert nem gondolunk széleskörű „tanácsra“, „nagybizottságra“ s nem valami képviseleti rendszer lebeg szemünk előtt, amikor az említett testületek kiküldötteinek bevonását szükségesnek tartjuk. A bizottság legszembetűnőbb haszna a „double emploi“ ma oly gyakori jelenségének kizárása lenne. Ezért van szükség minden oly intézmény bevonására, amely ily célra támogatást szokott nyújtani s ilyenféle hatások kiindítása felett dönthet. Pénzügyi szempontból épúgy kívánatos volna, hogy tudja a jobb kéz, mit csinál a bal, mint az egész kultúrdiplomáciai akció egyöntetű, tehát erőteljesebb felsorakozása végett.

Külföldre irányuló kulturális akciók terveivel nap-nap után kopogtatnak magánosok néhány tucat magyar hivatal ajtaján. Időt vesznek el s ha ügyesek és tervük tetszetős, talán nem is mennek el üres kézzel. De ugyanazzal a tervvel több helyen is megcsapolják ugyanazt a magyar államot vagy magyar társadalmat. Ha tervük nem nagyon jó (s bizony ritkán jó, mert híján vannak az alakításhoz szükséges tapasztalatnak), a támogatás kárbaveszett; ha nagyon jó, meglehet, akkor is sérelem esett a méltányosság s egyenlő elbánás elvén, mert az ügyeskedés, a jobb kapcsolatok szerezték az előnyt más, esetleg époly jó, de homályban maradó tervek előtt. Bizonyos, hogy a hivatalfőnökök és az intézmények vezetői örömmel üdvöznének minden olyan megoldást, amely megkönnyítené számukra ily esetekben a döntést, s megengedné nekik, hogy sokszor erős társadalmi vagy politikai nyomás ellenére is kár nélkül nemet mondjanak. Az is valószínű, hogy a bizottság működése a munkának bizonyos felosztására vezetne, ezzel is segítségére sietvén a különböző intézményeknek, amelyeknek erejét megóvná a túlságos szétforgácsolódástól.

A „double emploi“-k kiküszöbölése nagy megtakarításokkal is járna, s ezeket lehetne egy a napi anyagot feldolgozó iroda s a kidolgozandó problémák költségeire fordítani.

A kultúrhatások anyagának és formájának hatalmas feljavulása is elmaradhatatlan következménye lenne annak, hogy a tervek és művek egy helyre futnának be s az összehasonlítás, az egységes szempontú elbírálás versenyt eredményezne.

Nyilvántartásra azért van szükség, mert a kezdeményezés valamelyik külsőországból is kiindulhat s gyakran csak kerülő úton tudjuk meg, hogy kulturális akció van ellenünk folyamatban. Néhány évvel ezelőtt az egyik nyugati egyetem professzora Nagymagyarországtól elcsatolt területen kezdett tanulmányokat oda kivándorolt honfitársai körében. A kisantant érdekelt állama „gondozásba vette“ a nyugati tudóst, a szokott módon „preparáltatta“ a lakosságot s a professzor könyvének első kötete teljes jóhiszeműséggel vélte megállapítani, hogy honfitársai leszármazottainak az új uralom alatt jobb dolguk van, mint a magyar szuverénítás idejében. Pedig az illető nyugati egyetemi városban tanuló magyar hallgatók tudtak a professzor tervezett könyvéről és tanulmányútjáról, jelentették is azt a magyar tanulmányi központnak, amely viszont továbbjelentette fölöttes hatóságának. De mivel megfelelő szerv ilyen ügyek elintézésére nem volt, máig sem történhetett semmi¹ a professzor magyarországi meghívására, pedig bizonyos, hogy az illető vidékre vonatkozó levéltári anyag nagyon érdekelte volna s valószínű, hogy a második kötet tárgyilagosabb lett volna az elsőnél. S hogy ilyen esetekben nem a magyar főhatóságok a hibásak, hanem a szervezet hiánya, az is mutatja, hogy ha valaki, pl. egy magyar professzor, ezt a nyugati kollégáját meghívta volna, az itt a hatóságok mindig megnyilvánuló jóvoltából megfelelő fogadtatásban részesült volna. Nem emlékszem, hogy ilyen akció a minisztériumok hibájából akár egyetlen egyszer is megheiusult vagy gyöngén sikerült volna...

De központi s végrehajtással kapcsolatos nyilvántartást igényelnek nemcsak az ellenünk induló akciók, hanem a baráti kapcsolatok is. Sokszor volt alkalmunk közbenjárni egymásik külföldi minisztériumnál s intézménynél, hogy Magyarországra küldendő előadók kiválasztását bízzák reánk. De ennek a közbenjárásnak csak annyiban volt és lehetett eredménye, amennyiben személyesen s konkrét esettel kapcsolatban történt. Kivételes kedvezés volt, nem lett rendszerré. Pedig magyar szempontból nem utolsó sorban fontos, hogy az a pár tucat külföldi előadó, aki 1936-ban vendégszeretünket igénybeveszi s akiben oly tiszta hittel látunk s remélünk tekintélyes szöcsöveket, igazán tekintélyes legyen s hatni tud-

¹ Legalábbis semmi határozott lépés, amelynek látható eredménye lenne.

jon az otthoni közönségre, ha rólunk beszél. Kulturális, művészi, tudományos érdek is, hogy kevés szabad időnket igazi értékek megismerésére fordítsuk. De nemzeti érdek is, hogy nagyságokat ünnepeljünk vagy a jövő embereivel folytassunk eszmecserét. Márpedig központi szakértői bizottság nélkül az ilyen kiválasztáshoz szükséges látókört egyetlen magyar hatóság sem tudja biztosítani. Élénken emléünkben él még egy csaknem botrányba fulladt Goethe-jubileum, amely az erre az ünnepre mintaszerűen felkészült vidéki egyetemek egyikére-másikára egy teljesen ismeretlen, önmagát kegyelmes úrnak tituláltató német szájsebészt és deklamátort küldött ki, ahelyett, hogy a Goethe-méltató legnagyobbak közül delegált volna képviselőt. Képzeltető-e hogy ilyen ünnepi szónok előkelő magyar pódiumokhoz juthatott volna, ha van egy fórum, amely tervezi, rendezi és megbírálja az ilyenkor mindig tömegesen befutó ajánlatokat?

A földerítés és nyilvántartás feladatát vállaló munkabizottság kötelességévé tenné a külföldi kulturális expozitúráknak és hivatalból külföldön tartózkodó minden magyarnak,² hogy jelentsen mindent, amit e tekintetben megfigyel: a professzor-cserét épúgy, mint a vetélytárs mozgolódását, az ösztöndíjasok számát és minőségét épúgy, mint a könyvek, rádióközlemények, előadások és mozifilmek magyar vonatkozásait. Ez a kötelezettség nem ró súlyos terhet sem az intézményekre, amelyek ezt a munkát amúgyis végzik, sem a külföldön tanuló és dolgozó magyarokra, akik már régen szeretnék közölni tapasztalataikat valami aktív és rugalmas magyar fórummal, ha volna ilyen. A befutó jelentéseket és figyelmeztetéseket az iroda részint azonnal feldolgozná s szükség esetén a legalkalmasabb szakembert késedelem nélkül bevonná; — részint a bizottság elé terjesztené, ha a jelentés hatóságok elvi döntését kívánja (pl. a magyar tárgyú filmek ügye), vagy ha több hatóság közös munkáját teszi kívánatossá. Az előbb felhozott két példát tovább szöve, ez lenne a tennivaló:

a) X. egyetem egyik magyar hallgatója jelenti, hogy Y.

¹ Éppen ezért kell örömmel üdvözlönnünk a „nyilvántartás“ rovatában olyan kezdeményezéseket, mint a szociográfiai intézet (megszállt területekre, kisebbségekre vonatkozó nyilvántartás) s a Teleki-féle tudós-kartoték.

² Elsősorban az ösztöndíjasoknak.

professzor könyve második kötetének anyaggyűjtése végett újra megszállt területre készül. A munkabizottság irodája a helyben illetékes magyar tanulmányi központot felkéri, hogy lépjen kapcsolatba Y-nal s hívja meg őt Magyarországra, ahol néhány napig a levéltárakat tanulmányozhatja s a magyar szakértőkkel könyve érdekében eszmecserét folytathat. A munkabizottság egy másik „gombnyomással“ felkéri az illetékes közgazgatási s településtörténész szakértőket, hogy Y-nal foglalkozzanak s őt a való helyzetről felvilágosítsák. Ezzel az ügy „kifutott“ az irodából, a felelősség most már a megbízottakat terheli. Az iroda az elintézett ügyet nyilvántartásba veszi, és pedig egyelőre egy *időrendi* kartotékba, ahol a figyelmeztető lap a professzor tervezett pesti látogatásának napján áll. Amikor a nap elkövetkezik, s a dolog rendben lefolyik, a kartotéklap az *abc-rendes* nyilvántartásba kerül, a jövő esetlegeségeit várva.

b) A magyar kulturális szövetségnek német részről B.-t ajánlják a Goethe-ünnepélyekre előadónak. A kulturális szövetség nem rohamozza meg ezzel sem a minisztériumokat, sem az egyetemeket, hanem telefonon jelenti a munkabizottság irodájának, amely rövid úton szakvéleményt kér valamelyik egyetem német irodalmi professzorától. Ez vagy azt válaszolja: „B. urat nem ismerem“ — s akkor, ha a szakértő jól volt megválasztva, az ügy el is van intézve, mert a Goethe-jubileum nem tehetséges kezdők fölfedezésére alkalmas dátum. Vagy azt mondja: „C.-t ajánlom, aki világhírű ember s előttem kifejezte azt az óhaját, hogy meg szeretné ismerni Magyarországot“, s az ügy akkor is el van intézve. A német Auslandstelle pesti képviselőjét felkéri, hogy tapogatózzék ez irányban s í. t.

Az ilyen elintézés mellett már csak egy veszély fenyegethetne: az, hogy több külföldi előadót és meghívandót ajánlanak, mint amennyit a magyar társadalom s a magyar állam ma fogadni tud.¹ De itt is a bizottság segíthet: pártatlanul elő-

¹ Egyébként a vendéglátásnak olyan szerencsés formái alakultak ki, hogy a meghívottak számának némi emelését a kormányzat és a társadalom nem érezné meg. Ha az idegen nem uralkodó herceg vagy politikai vezérférfit, aránylag csekély költséggel lehet vele éreztetni a magyar kultúra magasrendűségét s a magyar ügy fölemelő és tanulságos igazságát. Részt szokott venni az ilyen akciókban az illetékes minisztériumokon kívül a székesfőváros a maga mintaszerű idegenforgalmi hivatala s más intézményei segítségével, az egyetemek, amelyek a programm

jegyzi magyar szakemberek vagy külföldi hatóságok (intézmények) ilyen jellegű ajánlatait s éppen ez a nagy választék garantálja, hogy döntése egész elsődrendű értékeket fog kapcsolatba hozni a magyar közönséggel s a magyar ügygel, a közép-szerúségek pedig leszoknak róla, hogy egy „pusztai kirándulást“ néhány üres bókkal kifizetve, oly szép emlékeket vigyenek haza, amelyeket éppen ők nem tudnak a honi közönséggel közölni, hiszen az nem hallgat rájuk.

Tervszerűsége, központi nyilvántartásra azért is múlhatatlanul szükség van, mert mint a sakkjátéknál, a mi munkánkban is az idővesztés csaknem mindig katasztrófális. Volt alkalom betekinteni azokba a pompás olasz kiadványokba, amelyekkel az abesszín viszonyokat pellengérezik ki. Ezek az iratok perdöntők lehettek volna, ha két évvel ezelőtt kezdtek volna megjelenni s előkészítették volna a lelkeket a bűnök ismeretében a büntető expedícióra. A mi munkánk is százsorosan könnyebb lenne, ha két-három évtizeddel visszaforgathatók az idők kerekét. A cseh követelések Benesék fogalmazásában érvényesülni tudtak s egy nemzetet mindenéből kifosztottak, ámbár olyan tételekre alapultak, amelyeket ma senki se merne felhozni. De a mi kulturális fegyvertelenségünkben ez a támadás is elég volt. Ha időnk lett volna ellensúlyozni ezt a propagandát, nem veszhettünk volna ennyit. De elkéstünk s ezért vérzünk ma is.

De magától értetődik, hogy a részletekben is az aktualitás köti a kultúrdiplomataát. Újabban divat nyilvántartani minden centennáriumot s más ürügyet. 1935 rehabilitálta némileg Attilát a nyugati közvélemény műveltebb rétegeiben, vagy legalább egy kisszámú, de fontos elit véleményében; 1936 ad alkalmat, hogy végleg tisztázzuk Liszt magyarságát. Egy-egy vita adta aktualitás sokszor csak egész rövid ideig „meleg“: néha pillanatok alatt kell készen állni a replikával,

kibővítését is lehetővé teszik vendégszeretetükkel és európai hírű látni-valóikkal, s a különböző társadalmi egyesületek (magyar-olasz, magyar-lengyel, magyar-bulgár stb. baráti alakulatok, az „Alliance Française“ fiókjai, stb.), amelyekhez megfelelő irányú előadás esetén a Külügy Társaság s a Revíziós Liga járulnak. A régi magyar vendégszeretet pazar külsőségeit és forró hangulatát ma már csaknem teljesen kiszorította a kornak megfelelőbb nemes, intim hangulat, szellemi színvonal s a magyar léleknek az a sokoldalú érdekessége, amely — külföldiek tanúsága szerint — jobban ideköt és visszavonz, mint a politikai érdek.

néha hetek állnak rendelkezésre ; de Pató Pál úr szavajárását ritkán alkalmazhatjuk.

Csak a tervszerű, központi vezetés állapíthatja meg az egyes országok relatív fontosságát is. Igaz, minden ponton megfeszített erővel kell küzdenie az ottani frontrész parancsnokának. De a központi igazgatás nem adhat egyszerre ugyanannyi embert, ugyanannyi pénzt, ugyanannyi energiát mindenüvé, s *csak* a központi igazgatás ismerheti fel az egyes pontok pillanatnyi relatív értékét, hiszen a frontrész parancsnoka mindig túl kell, hogy értékelje a maga terepének jelentőségét.¹

Legyen szabad azt hinnünk, hogy nyitott ajtót döngetünk, amikor tervszerűséget és központosítást sürgetünk. A terep ismeretről szóló fejezetünkhöz itt hozzátehetjük, hogy az itthoni terepet is ismerjük és azt kitűnőnek tartjuk. Céltudatos vezetők, tehetséges katonák, s mindkét csoportot szoros egységbe foglalja hazánk helyzete, amely nem tűr habozást s csak egyetlen irányban enged utat : előre, együtt ! S bár nyilvánvaló az, amit elmondtunk, legyen mentségünk, hogy sokszor azért is mondunk el közismert dolgokat, hogy nyugodt lelkiismerettel tudjunk tovább várni.

¹ Ez a természetes optikai csalódás onnan származik, hogy mindeütt kevés, ritka ma még a magyar kultúrhatás, tehát mindenütt a sok tennivaló s a nagy kockázat tolakodik fel a magyar megfigyelő képzeletébe. Ehhez járul az is, hogy a környezet erősen befolyásolja az embert. Az, aki évtizedeken át Berlinben élt, német szempontból fogja vizsgálni a helyzetet, a Párizsban élő magyar francia szemszögből, s túlozza a német, illetve a francia közvéleményben való érvényesülésünk viszonylagos jelentőségét.

VII.

A HÁTTÉR.

„Ezalatt otthon . . .“

A világháború megmutatta, hogy jóformán minden háború két fronton folyik. A kultúrdiplomáciának is megvannak a maga defetistái.

Márpedig a tervszerű propagandának nemcsak a külföldet kell meghódítania tökéletes alkalmazkodással, hanem meg kell hódítania a maga „hinterlandját“ is s biztosítania kell, hogy a társadalom egyes félrevezetett csoportjai részéről ne érhesse hátbatámadás a békés háború katonáit. A nagy versenyben teljes siker a teljesen harmónikus világnézetű ország fiait koronázza.

A mi defetistáinkat két csoportba oszthatjuk, de előre jelezzük, hogy ez a két csoport állandóan összefolyik. Vannak, és pedig szépszámmal, defetistái a kultúrának s vannak, viszonylag kevesebben, ellenzői a kulturális propagandának. Hogy a kettő összefügg, az első pillanatban nyilvánvaló. Aki itthon nem sokra becsüli a kultúrát, nem tarthatja sokra annak külföldi át-ütőerejét sem. Viszont aki az abszolút reálpolitika szélsőséges álláspontjáról nézve kisebbíti a kultúrdiplomácia jelentőségét, az a belpolitikában s az állam belső életében sem fog a kulturális funkciónak nagy fontosságot tulajdonítani.

A két típus előítéleteit így lehet formulálni : 1. „A kultúra szép fényezés ; gazdagabb és műveltebb országok foglalkozzanak vele. Mi örüljünk, hogyha kenyereünk van.“ 2. „A külföldi tudatlan, hálátlan és bedugja a fülét. Nem érdemes kísérletezni felvilágosításával.“ Az elsővel itt nem foglalkozunk, mert ez a típus kihalóban van. A fiatalság — még a föld népében is — a

kultúrától várja az anyagi és politikai fejlődésnek, sőt magának a megélhetésnek a biztosítékát is.

A második előítélet szívósabb és népszerűbb. Tudat alatt vagy fölött abból az irodalmilag is terjesztett felfogásból ered, amelyet a belpolitika számára így formulázhatunk: „A magyar elég önmagának“, s jelent „patriarchális“ életet, gazdasági ön-ellátást, elzárkózást a nyugati civilizációtól s magától a gyakorlati külpolitikától is. Finomabbkiadásában azonban nem tagadja a kultúrát, csak azt hirdeti, hogy az elanyagiasodott, érdekeik köldökét bámuló nyugati nemzetek nem képesek egy kicsiny ország igazságos ügye iránt figyelmet kelteni önmagukban. Bizonyítékul azt hangsúlyozzák, hogy kultúrdiplomáciai akcióinknak tízegyházy év alatt nem volt meg az a sikere, hogy nyugaton komolyan akarják Trianon revízióját, vagy hogy legalább ejtsék el egészen a kisantantot.

A türelmetlenség tökéletesen jogosult, hiszen szenvedéseink s főként elszakított véreink szenvedései táplálják. Nem volna csoda, ha elvesztenők hitünket a további akciókban, hiszen a környező államok majdnem mindegyikében a magyar nyelv és kultúra olyan pusztítása folyik, amilyenre még kevés példa volt a történelemben. Viszont épen ez az üldözés mutatja a kultúra politikai értékét! Nem irtanak a magyar iskolát, könyvet, folyóiratot, élőlőzöt, a magyar történelmet és általában a magyar tudományt olyan szenvedélyesen, szinte kétségbeesetten, ha nem tulajdonítanak nagy politikai jelentőséget mindennek, ami a kulturális síkban teljesedik ki.

Másrészt a türelmetlenség lélektani jogosultsága nem jelenti azt, hogy reális és politikai jogosultsága is van. A kultúrdiplomácia valóban nagy eredményeket ért el, viszont a türelmetlenség, a kishitőség ezeket az eredményeket veszélyezteti. A következőkben ezt a tételt igyekszünk megvilágítani.

Nem volna diplomatikus tett, ha ebben s könyvben nyilvánosságra hoznók mindazt, amit a kultúrdiplomácia elért. Ámbár minden, ami történt, a nyilvánosság előtt történt. Csakhogy a kultúrhatások természete az, hogy sokfélék és oly szétszórtak, hogy csak az látja át jelentőségüket, aki valamennyiről tud.¹

¹ A kultúrdiplomácia frontja sokkal szélesebb, előnyomulása sokkal több vonalon folyik s így egészében sokkal bonyolultabb, mint a reálpolitikáé, amely sokszor éveken át ugyanabban az attitűdben kell, hogy megmerevedjék.

De egyet mindenesetre megtehetünk. Néhány példát felsorakoztathatunk a hitetlenek számára. Kinek volna rá nagyobb szüksége, mint a meaculpázó, önmarcangoló magyarnak?

Érdekes volna pontosan megszámlálni, hányan tanulnak ma *magyarul* Európa csaknem minden országában. És nemcsak nyelvgyűjtő különcök, torz Mezzofantik, hanem egyetemi hallgatók, fiatalok, évről-évre szaporodó kedvvel és számban. Miért? mi ennek az értelme? Ebben a könyvben nem vállalkozhatunk rá, hogy a csodaszerű jelenségnek minden elképzelhető okát felkutassuk. Itt maga a tény a fontos. Az, hogy Stockholmban és Párizsban, Itáliában és Németországban, lengyel földön s idehaza virágzó magyar nyelvi tanfolyamokat találunk, meghatározó és szívvidító bizonyossága annak, hogy a külföld jövőt jósol a magyarságnak. Mert minden ilyen nyelvtanulás hitellel, — vagy befektetés, amelynek kamataira a tőkés számít. Ezek az emberek hisznek abban, hogy érdemes magyarul megtanulni, mert Magyarországra szerep vár még Európának ezen a részén s akkor előny lesz magyarul tudni; irodalmi, üzleti, politikai karriert lehet vele csinálni. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium által 1935-ben alapított Magyar Nyelvmesteri Oklevelet már az első évben heten szerezték meg a debreceni egyetemen: két német, két lengyel, két olasz és egy erdélyi szász. A magyarul tanuló birodalmi németek egy csoportja azzal a kéréssel fordult a magyar kultuszkormányhoz, adjon módot a magyarul tanulóknak, hogy hosszabb időt tölthessenek magyar környezetben. Franciák, belgák, finnek, észtek, hollandok, sőt hinduk és malájaiak is tömegesen iratkoznak be a politikai szempontból gondosan tárgyilagos debreceni Nyári Egyetemre, hogy magyarul és Magyarországról tanuljanak. Mi a céljuk? Ezeknek a kollokviumoknak vagy akár az oklevelet szolgáltató vizsgáknak eredményét ma aligha lehet felváltani az élet aprópénzére. S a jelentkezők száma mégis nőttön-nő; tankönyvet kell írni számukra; az egyik külállam kormánya kötelezi azokat, akik útlevelet kapnak Magyarországra, hogy valóban komolyan tanuljanak, vizsgát tegyenek. Hóman Bálint kultuszminiszter lengyelországi útja diadalmenet, mert minden városban talál magyaros gócot lelkes és már többé-kevésbé szakértő helybeliekből. A kulturális egyezmények reális talajra épülnek s meglévő vágyakat elégitenek ki.

A másik tény amelyet ellenfeleink sem tagadnak le, a

magyarkultusznak szinte mindenütt élő csirái. A XIX. század második felének magyarkultusza, amely jórészt Kossuthnak és Petőfinek köszönhető, a világháború alatt sokat veszített életképességéből, hiszen a háborús sajtó ekkor forrasztott össze bennünket a nyugaton elterjesztett „germán barbárral“ s a háború után ezt a kettős tévedést aknázták ki és fokozták a „konkurrens vállalatok“. Mindenki tudja, hogy ma Európa számos államában kifejezett magyarbarátság van, a többiben is lényegesen javult a hangulat, annak ellenére, hogy nem egyszer megzavarta ezt a javulást egy-egy elhamarkodott politikai akció vagy valami kikerülhetetlen lépés, amelynek népszerűtlenségét vállalnunk kellett. De ha a magyar hivatalos politika nimbusza a dolog természeténél fogva nem lehet zavartalanul fénylő, maga a „tipikus magyar“, a nép és nemzet, feltartózkodhatatlanul halad előre a rehabilitáció, sőt a — most már egyre jogosultabb¹ — népszerűség útján. Ebben nagy szerepe van az átlag-magyar vonzó és értékes tulajdonságain, a magyar sokoldalú tehetségén s kulturális hagyományán kívül annak is, hogy most kezd beleömleni a nyugati kultúrába a magyar irodalmon keresztül a magyar lélek igazi ismerete. Sajnos, a bőségszarú tartalmának eddig még szinte csak mikroszkopikus töredékét sikerült Nyugat asztalára csempésznünk, de a helyzet itt is mértani haladvány szerint javul.

A monda szerint a kúnokat csak úgy tudtuk legyőzni, mi, hétköznapi magyarok, hogy váradi sírjából Szent László kelt föl értünk. A magyar politikusok derék munkát végeztek Londonban, Párizsban, Rómában, Varsóban s egyebütt. De mennyivel biztosabb lesz a siker, amikor Vörösmarty, Madách, Széchenyi, Petőfi, Arany, Jókai s a többiek óriás alakjai is a küzdők közé vegyülnek? Kit tud velük szembeállítani a félrevezetés kicsinyes politikája? Az oroszot ma is Tolsztojon keresztül képzeljük el ; mi lesz, ha elérjük, hogy bennünket ne a frankperen és a cseh sajtóirodán keresztül lássanak, hanem az Ember Tragédiáján és a Szózaton keresztül? És mennyi érvet, mennyi fölös beszédet takarítunk majd meg, ha mindenütt lesznek szellemi életünknek olyan ismerői, akik érveiket a magyar ügy mellé mult nagyjaink szelleméből tudják meríteni ! A nyugati

¹ Mert a mai magyarság nagy erőfeszítéseket tesz arra, hogy korszerűen megújítva, az elődök nemes hagyományát a fiatalok époly nemes törekvéseivel igazítsa ki.

államoknak ezer bajuk, részük és gyöngeségük dacára az a szerencsájuk, hogy mai politikusaik mögött az egész világ ott látja Shakespearet és Carlylet, Corneillet és Victor Hugót, Goethét és Schillert...

Ezekből a kérdőjelekből, felkiáltójelekből és pontokból ne következtesse a nyájas olvasó azt, hogy itt egy eszményi elképzelésnek adjuk a fantázia tündérszárnyait. Mindez évtizedes tapasztalatok józanul levont eredménye : nem a fantázia ragad el bennünket, hanem a biztos határozottsággal táruló perspektíva nagyszerűsége. Láttuk és látjuk az érdeklődők szaporodását, a hatás növekedését ; mindezt meg lehet számolni, hozzávetőlegesen föl lehet mérni. Látjuk a magyar ifjúság alakulását is s nem félünk megállapítani, hogy míg egyrésről egész lelkével a föld népe felé fordul s a kulturális funkciók közül a népművelés érdekli a legjobban, addig másrészt tanulmánygyása s kultúraszeregetete alkalmassá teszi, hogy a kultúrdiplomáciának jobb munkása s főként jobb *modellje* legyen.

Bizalmunk harmadik oka az, hogy nem kell elbújnunk s nem kell lódítanunk, ha eredményt akarunk elérni. „Mendacem oportet esse memorem“ ; mi magyarok nem kell, hogy hazudjunk s így nem hordozzuk azt a roppant munkatöbbletet, amely alatt előbb-utóbb össze fog roskadni a politikai célra hirtelen sült történelem, névetimológiára épített demográfia és a gyűlölködésben fogant „tudomány“ erőlködése. Nekünk csak az a feladatunk, hogy békés szívvel, ékes szájjal, józan aggyal fejezzük ki az *igazságot*, — azt az igazságot, amely senkinek jogos érdekeit nem sérti s nem árt a környező jóindulatú népeknek sem, legfeljebb őket is veszélybe döntő kormányoknak s az előttük járt tudományos fantasztáknak. Nagy előny a mi munkánkban a tények harmónikus tömege ; a hajánál fogva előhúzott érv, a verejtékes munkával elcsavart igazság borzasztó hendikep. Egy idő óta magunkra is szigorú igazságossággal alkalmazzuk az igazságkeresés elvét. Ez betetőzése a magyar tudomány és a szellemi életet élő magyar ember teljes összeforrásának az igazsággal és a legmélyebb kultúrával. Most már még nehezebb szembeszállni velünk s most már még könnyebb vállalni azt a missziót, amely a kultúrdiplomata kezébe adja a tollat és a vándorbotot.

VIII.

TUDOMÁNY ÉS KULTÚRDIPLOMACIA.

A befelé fordult tükör.

Az eszményi kultúrdiplomatáról rajzolt arcképünk olyan mozgékony sokoldalúságot, oly sok ösztönös gyakorlati érzéket tulajdonított a kultúra külföldi exponensének, hogy bizonyára meglepetésként hat ennek a fejezetnek a címe. A hétköznapi ember olyan ellentétes pólusokra helyezi el a diplomatát és a tudóst, a rugalmas alkalmazkodás és a tiszta elvi szemlélet emberét, hogy valószínűleg azt képzei: a diplomatának is árt, ha tudóssal van keresztezve, de a tudóst is lesüllyeszti, ha kihajózik a gyakorlati élet tengerére.

Szerencsére ez az ellentét a múlté. Bár kétségtelen, hogy a politika bármely terén, így a kultúrpolitikáén is sok *időt* áldozhat fel az oda elkalandozott tudós, aminek a tudomány vallja kárát, s az is valószínű, hogy a tiszta kutatás magaslati levegőjéből a harcok völgyébe való leereszkedés a kutatótípus tisztaságát veszélyeztetheti, ezek a veszélyek sokkal kisebbek, mint eddig gondolták. A dolgozó ember ideje nem abszolút idő, hanem relatív, szubjektív:¹ vannak tudósok, akik egy nap többet dolgoznak, mint mások egy hónap alatt s jut idejük mindenre, egyik munkájuk ihleti és gazdagítja a másikat.² A gyakorlati munka

¹ Szubjektív azért is, mert nem ér ugyanannyit a különböző tudósok ideje.

² Nincs kellően kidolgozva, de a gyakorlati tapasztalatok tömege mutatja, hogy bizonyos sportok, szellemi szórakozások (társasjátékok, fejtörők) kedvező hatással vannak a tudós fantáziájára, kombinatív erejére, a kutatást szervező érzékére. Mennyivel fokozottabb áldást jelenthet számára tudományának bizonyos irányú gyakorlati alkalmazása, a belőle származó tanulságokkal! Ezért közeledik a magyar tudományos felfogás újabb időben az ú. n. népszerűsítés rehabilitása s — bizonyos föltételek mellett — komoly megbecsülése felé.

„inficiáló“ erejénél nagyobb az egészséges elme számára e munka kiegyensúlyozó és megvilágító ereje. S tegyük még hozzá: a tudomány fejlesztése nem tudós-lángelmék egyéni akcióiból áll, hanem a tudományos munkára (majdnem azt mondtuk: közmunkára) alkalmas emberek együttműködése s ebben a tömegben igazán sok van, akinek ideje nem mérhető színarannyal s „inficiálódása“ nem okoz a tiszta tudománynak pótolhatatlan veszteséget.

Másfelől: ha a tudósnek nem árt a kultúrdiplomácia, a diplomatának még kevésbé árthat a tudomány. Láttuk, szinte lehetetlen elképzelni, hogy a kultúrdiplomácia munkájában mindig külön lehessen választani a termelőt és a közvetítőt, a tudóst és a kultúranyag külföldi érvényesítőjét. Sőt felfogásunk szerint a kimondott külpolitikusnak is járatosnak kell lenni a kulturális rendszer minden fontosabb részében, mert egyfelől gyakorlatában, társadalmi életében a kulturális témákat ki nem kerülheti, másfelől meg szorosan együtt kell működnie a kultúrdiplomátával. A kulturális tények és érvek nagyon könnyen elhervadnak, hatástalanokká válnak, ha nem frissíti fel őket időről-időre új fölfedezés, átértékelés, korszerű szintézis. S így el se képzelhető, hogy a diplomata egyszer megtanult kultúrkompendiumból éljen meg egész pályáján s ne ismerje, közvetlenül vagy közvetve, azt, ami a tudomány új gyakorlatában az ő javára is történik. Különösen áll ez a történelemtudományokra — a legszélesebb értelmezésben —, a nemzetközi jogra, a társadalomtudomány és a közgazdaságtan számos ágára, de gyakran más tudományok eredményeire s divatos irányaira is.

A következőkben két kérdésre akarunk válaszolni:

1. mit tehet az élő tudomány a kultúrdiplomáciáért?
2. mit használ a kultúrdiplomácia a tudománynak?

Az első kérdést azért kellett fölvetni, mert e kézikönyv egyik legfontosabb gyakorlati kérdése; a másodikat azért, hogy megnyugtassa a „kultúra mint elefántcsonttorony“ című kényszerképzettől szenvedőket, akikre ebben a munkában a nemzetnek szüksége lehet.

I.

Mit tehet a tudomány a kultúrdiplomáciáért?

Azon az éltető vérkeringésen kívül, amit a *ma* forrongó, a *mi* korunk büszkeségére szolgáló, élő tudomány vihet csak bele a kulturális munkába, maga a tudomány, és pedig a mai tudomány hozhatja értékes kapcsolatba a kultúrdiplomátát a külföldi kulturális körökkel. Csak annak lehet komoly és tartós sikere a külföldön, aki nem leszögezett, lexikális ismereteket hoz, hanem az új kutatás magyar eredményeit, sőt irányait tudja kapcsolatba hozni a külföld hasonló tevékenységével. Elveszett az a kultúrdiplomata, akinek a tudományról tankönyvi szemlélete van: kész igazságok rendszerét, fontos tudnivalók jegyzékét látja a tudományban. Ezért van ebben a munkában nagy előnye az alkalmi kultúrügynök előtt az igazi, vérbeli tudósnek, akinek szemében a tudomány állandó alakulás, az eszmék örök harca a korszerű megvalósulásért. A közömbös idegent ez a fejlődés jobban le tudja kötni, mint annak bármely nyugvópontja, akármilyen ragyogó eredmény díszíti is azt.

Hiba volna persze ebből azt következtetni, hogy mindenütt „modern“ anyagot és témát kell keresni. A beállítás, az érdekeltetés módja a döntő, hiszen a magyar anyag, a magyar téma önmagában véve, sajnos, majdnem egészen új a nyugati és az északi embernek. Annak, aki régi vagy új témáját fel akarja használni a kultúrdiplomata munkakörében, a tudomány legfrissebb felfogásaival, stílusaival tisztában kell lennie. Szaklapokba épúgy ez a kulcs nyit neki ajtót, mint a „conférence“-ok széleskörű közönségének fantáziájához. Még ott is, ahol a dolog természeténél fogva konzervatív tudományos felfogás a helytartó, az élő tudomány fegyverzetében könnyebb fölismerni a külföldi konzervativizmus igazi természetét s hozzá alkalmazkodni. Ezen a téren is segítségünkre siet a magyar eklekticizmus nemes hagyománya, amely őt és újat, keletit és nyugatit, germánt, románt és szlávot egyaránt megért s a maga bonyolultabb lelki élete javára tudott mindig felhasználni.

Nem lehet egy ilyen első kísérletnek feladata, hogy kijelölje az egyes szaktudományok számára az okvetlenül elvégzendő feladatokat. Még példáink is szórványosak és rendszertelenek

lesznek. De így is van ez jól. Ha az igazi tudóst hívjuk, édesgetjük a kultúrdiplomácia hajójának parancsnoki hídjára, goromba tévedés volna eldírni neki, hogy merre vezesse a hajót. Ha meg tudjuk nyerni a magyar tudományosság néhány kimagasló alakját, hogy a maguk s tanítványaik idejének egyrészét ennek a munkának szenteljék, rájuk kell bízunk, hogy miben látják első feladataikat.

A történettudományok bizonyos értelemben mindig a politikával folytattak szimbiózist, — akár úgy, mint „magistra vitae“, akár mint egy népközösség világnézetének, érzelmi életének tényezője, akár úgy mint „ancilla politicae“, kétélű érvek és hibás acélból kovácsolt fegyverek arzenálja. Hogy mit nyújthatnak a gyakorlati diplomatának, mutatja Jorga Miklósnak, az irányzékos tudományos ágyú legsikeresebb tökéletesítőjének kül- és belpolitikai érvényesülése. A dákoromán elmélet, a román Erdély, a román Bulgária tana veszedelmes sebet ejtett a magyar igények testén, annál is inkább, mert Achilles-sarkán érte: történelmi szemléletén.¹ Ki tagadhatná, hogy politikai hullámokat is vetett a magyar történelem újabb századainak ú. n. „barokkos“ vagy dunántúli szemlélete; vagy hogy a fajelméletre alapított új német történelemfelfogás lényegesen megváltoztatta a külföldi német kisebbségek viszonyát a vendéglátó államokhoz? Nyitott kaput döngetnének, ha itt tovább szaporítanók a példákat. Annak, aki megírja majd a jelentől szükségszerűen befolyásolt multszemlélet történetét, az „embarras de richesse“ súlyos gondokat fog okozni.

A szorosabban vett politikai, hadi és dinasztiatörténet mellett a többi történettudományoknak is nagy szerep jut a kultúrdiplomácia munkájában. A vezetés kétségkívül az irodalomtörténeté,² annál is inkább, mert az a „szellemtörténet“ legtöbb feladatát is magára vállalta s el lehet mondani, hogy így aztán a művelődéstörténeti kutatás nagyobbik fele is benne

¹ Más nemzetnél nem lett volna gyakorlati jelentősége annak, hogy ki volt az első foglaló, az első államalakító. A franciáknak egészen mindegy, hogy a kelta réteg fekszik-e alul vagy a germán; az angolok az írekkel szemben nem igen nyúlnak ahhoz a kérdéshez, hogy melyik fajnak vagy kultúrának van régebb joga az ír területhez. A mi legfőbb erőnk azonban éppen az államalakítás, az egységes civilizálás, a meg nem szakadt birtoklás ténye.

² L. Hankiss János: *Az együttműködés szerepe és értéke az irodalomtudományban.*

folyik le. Míg a történelem felhasználását gyakran gátolja éppen természetes politikai jellege, az irodalom segítségével rengeteg politikai anyagot csempészhetünk be vámentesen, komoly ellenállás nélkül a külföldi közvéleménybe. Másik nagy előnye, hogy — majdnem annyira, mint a többi művészetekkel kapcsolatban¹ — közvetlen értékhatása van. Míg a magyarság politikai misszióját vagy a 48-as szabadságharc jelentőségét magyarázgatnunk kell s eközben könnyen bukkanhatunk ellenállásra, egy-egy irodalmi remek vagy a magyar géniusznak az irodalomban megcsillanó fénye ellenkezés nélkül hat s rögtön értéknek érezzük, színvonalat jelzünk vele. Így gyakran olyankor is irodalmi jelenséghez fordulunk, amikor hasonló jelentőségű politikai ténnyel is rendelkezünk. Vörösmarty „Élő szobra“ s egyéb lengyelbarát költeményei legalább olyan hatásosak, mint az a tény, hogy az országgyűlésre a felvidéki vármegyék egyrésze utasítást adott a követeinek, hogy tiltakozzanak Lengyelország felosztása ellen. Miért? Bármilyen nagy a jelentősége a politikai tiltakozásnak, azt a hatóságok végül mégis leszerelik s a felső táblára már nem jut el; ezzel szemben a nagy költő formailag befejezett, hatásos dinamikájú költeménye az egész nemzet eszményi törekvését ellenmondást nem tűrően illeszti be a lengyelbarát hagyományba.²

A művészetek története hálás anyagot s alkalmakat ad a magyar kultúra megismertetőjének és védelmezőjének. A művészettörténész az archeológussal együtt bizonyíthatja a magyarság jelenlétét ezen a földön minden művelődési korszakban, s védőbeszédet mondhat az elsajátított kultúrértékek magyarsága felett. A zenetörténész kellő megvilágításba állíthatja a magyar népzene, műzene és népies műzene három rétegének egymás megbecsülését ki nem záró értékét. Ő is, mint a néprajz, s főképp a népművészet szakértője, gyakran kénytelen

¹ A zene, a kép, a szobor, az épület persze még közvetlenebbül érezteti értékét. De az irodalom fölöttük áll a mi szempontunkból, mert több alkalmat ad eszmék kifejezésére és mert kevesebb magyarázattal is beszél önmagáért. A magyar zene, de különösen a magyar képzőművészet nagyon rászorul még az előkészítő vagy a foglalatul szolgáló szavakra.

² Nem térhetünk ki itt a művészi forma óriási jelentőségére. A nagy politikuson is csak a benne élő művész vagy író segíthet, ha emléket pregnáns alakban akarja belekényszeríteni a külföld köz-tudatába.

kijózanítani a külföldi rajongót, a rikitó exotikum kedvelőjét, amikor a magyar értékeket józan tudományos talajra állítja.

Szép hivatás vár a ma még elszórt pontokon guerilla-harcot vívó tudománytörténetre¹ is: mennyi biztos és erős fegyver, mennyi magyar tudás, ötlet, fölfedezés, önfeláldozás áll rendelkezésére!²

S mindezekben belül egyelőre megoldatlanul vár a kutatókra egy gyönyörű, izgató, központi feladat: a magyar jelleg, a sajátos magyar helyzet és magatartás kidomborítása. Ezt a feladatot érzi, sejtí, pedzi már történetírásunk a tudománytörténet-től a vallástörténetig, a falusi építészet történetétől a székely népballada történetéig, a magyar nyelv történetétől a magyar alkotmány történetéig.

Minden tudományban akad ebbe a körbe vágó feladat: Bergson egy lelkes híve könyvet ír a nagy francia bölcselő hatásáról és Dienes Valériától értékes adatokat kap a magyar bergsonistákról; Dávid Lajos Bolyai-életrajza, amelynek német fordítása most készül, el fogja szórni külföldön a tragikus sorsú magyar matematikusok emlékét; a magyar nyelv értéke, hatása és jóhangzása körül is fejlődhetik parázs vita, nyelvünk végső diadalával.³

Hogy a földrajzot milyen kitűnően ki lehet használni céljainkra, a Magyarország földrajzi egységét a köztudatba kristályosító Elisée Reclus-tól a néprajzi térképeket készítő kartografusokig a példák egész sora bizonyíthatná. A természet-tudományok látszólagos semlegessége egyáltalában nem zárja ki, hogy természettudósok segítségére ne szoruljunk. Amikor a cseh tudomány kiadja a Tatra flórájáról szóló hatalmas könyvét, politikát is csinál, nemcsak botanikát. A geológusok állandó segítő társai a tájegységet kutató határ-szakértőknek; az ásványtan közgazdasági jelentőségű; az orvos közegészségtani szempontból a szociológus munkatársa — s így folytathatók to-

¹ A természettudományok történetére, az orvoslás történetére, a fölfedezések történetére gondolunk.

² V. ö. *Lumière de Hongrie* (Budapest, Vajna, 1935) c. kísérletünket.

³ Ismeretes, hogy A. Meillet, a francia nyelvészek vezére, egész nyilvánvalóan még a háborús hangulattól nyomatva, indokolatlan támadást intézett a magyar nyelv ellen. Ezzel szemben tömörked olasz, francia s más kijelentést gyűjthetünk össze a magyar nyelv zenei hangzásának, költői értékének dicsőítésére. Legutóbb I. Antonio de Marasovich: *Della lingua ungherese* („Le lingue estere“, 1936 jan.).

vább, csupa ismert dolgot mondva. Többet ér, ha rábizzuk a magyar tudósok sokféle típusaira, hogy kiki a maga szaktudományában érezze meg s dolgozza ki mindazokat a problémákat, amelyekre rászorulhat a távoli arcvonalakon a magyar kultúra előretolt örsé.

II.

Mit használhat a kultúrdiplomácia a tudománynak ?

Ma már tapasztalatból mondhatjuk, hogy számos kérdést a politikai szükségesség kényszerített rá a kutatásra. A Béke-előkészítő Iroda volt az első magyar szervezet, amely tudományos kérdéseket politikai célból tömegesen oldatott meg arra alkalmas szakemberekkel. A Revíziós Ligának is sok fontos kérdés tudatosítását és tisztázását köszönheti a magyar tudomány. A nemzetközi jogot világszerte a Nemzetek Szövetségének létrejötte lendítette új kerékvágásba, s nálunk Trianon s az azt követő évek keservei, optánsper, a pesti egyetem pöre stb. virágoztatták fel. A kisebbségi jog, a külföldi magyarok számbavétele,¹ egy csomó statisztikai feladat s sok más diszciplína köszönheti megszületését vagy meghonosulását annak az új helyzetnek, amely Magyarországot közvetlen, sokszor nagyon fájdalmas érintkezésbe hozta a nemzetközi fórumokkal és a nemzetközi közvéleménnyel.

De ez nem a kultúrdiplomácia érdeme, hacsak annyiban nem, hogy e sokoldalú munka közvetlen eredményei ma a hivatalos diplomáciában közvetlen felhasználásra nem kerülhetnek, hanem csak a vita, az igazságkeresés kulturális ítélőszékei előtt védik jogainkat és tekintélyünket.

A kultúrdiplomácia tudományt termelővé akkor válik, amikor a külföldi fronton megállapít valami égető szükségletet — könyvek, kutatások, szintézisek hiányát —, s a tudományos élethez fordul minél sürgősebb segítségért. Így tisztázódnak tények, alakulnak ki tetszetős s kinn is használható struktúrák, tűnnek el bántó, de idehaza eddig észre nem vett hiányok, végre: „mit ránk kentek a századok, lemoszuk a gyalázatot . . .“

¹ L. vitéz Nagy Iván: *Őt világrész magyarsága* (a Magyar Szemle „Kincsestára“, 1. sz.).

Ha egyszer az idegen kezdi számonkérni tőlünk, miért nem kíséreltük meg kikutatni ezt vagy amazt a magyar problémát, akkor ott, az idegen világításban döbbenünk rá erre az „értelmetlen“ hiányosságra. Amit nem tettünk meg a magunk kedvéért, lehet, megtesszük azért, hogy meg ne szégyenüljünk az egyre fokozódó külföldi érdeklődés előtt. Aki a tudományos világot jól ismeri, csak az a megmondhatója, mennyi értékes magyar munka folyik most azzal a hátsógondolattal, amit talán magának se vall be az ember, hogy a külföldi közvélemény miatt is jöjjünk tisztába magunkkal.

Igen — itt is ismételjük — magunkkal kell tisztába jönnünk, ha meg akarjuk ismertetni magunkat. Nem mutatkozhatunk idegenek előtt, ha nem tudjuk, milyen néven kell bemutatkoznunk. Az önismertetésből így lesz önismeret. És a hungarológia, amely az utolsó negyedszázadban két nemzedéket hozott lázba (előbb a „magyarcélú“ tudományosság hirdetőit, 1911 és 1925 között, aztán a mai fiatalokat, Németh László és Ortutay Gyula között), közvetve annak a tehetetlenségnek reakciója, amelyet trianoni szégyenletes „ismeretlenségünk“ kellett, hogy kiváltson. Mert ha az első mozdulatunk az is volt, hogy szálljunk vitába, mutassuk meg magunkat, a második az lett, hogy nagyon pontosan, mélyen, őszintén ismerjük meg magunkat és a magunkét. A két mozdulat szétoperálhatatlanul megvan mindegyikünkben: abban is, aki mindig kifelé tekint, a vértelen harctérre, s abban is, aki a magyarcélú kutatásban szinte patriarchális elszigetelődést lát. Ezt a magyar alakjának minél tökéletesebb megmintázása ihleti s a készülő remekmű végül mégiscsak közönséget keres a nem-magyarok közül; — amaz, ha csak egy csepp is van belőle a tudósból, maga is vívódó izgalommal fordul el a harctértől a probléma, a kialakuló, önmagára eszmélő magyar felé. Itt a tudomány mérhetetlen haszna a kultúrdiplomácia elodázhatatlan harci szükségleteiből.

A bűvös tükörnek, amelyben kifelé megmutatjuk a magyar arcát, van egy befeléfordult lapja is s ebben világosan kirajzolódnak önmagunk ismeretlen vonásai.

TARTALOM.

- I. ALAPVETÉS. A *KULTÚRDIPLOMÁCIA HELYE A NAP ALATT*. „Kultúrdiplomácia“ az egyéni életben. — Meghatározás. — Általános leírása és jelentősége. 1. Helye a külpolitika és gazdaságpolitika oldalán. Az *érdek* relatív és a pénz nem minden. Kulturális külpolitika a XVIII. században. Voltaire és II. Frigyes. A nizzai mediterrán egyetem. Kulturális hagyaték Franciaország mai politikai tőkéjében. — Különösen akkor jelent sokat, amikor a közvetlen diplomáciai munka előtt akadályok tornyosulnak. A lengyel emigráció. — A csehek; Björnson, Seton-Watson. — 2. A kultúrdiplomácia *közvetett* külpolitika. Allegória. — 3. A kultúrdiplomáciával az *érték* fogalma vonul be a külpolitikába. A „kis nemzetek“ osztályozása. A kultúrértékek megmaradásának törvénye a gyakorlati életben 3
- II. SÍKOK ÉS FORMÁK. a) Összetett *verseny* a nemzetek között. A „jelenlét politikája“. b) *Reklámhadjárat* az ismeretlen magyarság érdekében. Ötlet (mozgalmasság), dinamika, sűrűség, alkalmazkodás, emberismeret, állandóság. c) *Nevelő* munka. „Erziehung des Menschengeschlechtes“. A nemzetek nevelik egymást. A genfi iskola. Ismeretközlés. Nevelés és reklám analógiái. A Magyarországra vonatkozó ismeretanyag nevelő hatású. Az igazság. — „Színrealkalmazás“, „harc“. — Három főfeladat: *ismerttéltétel, versenysiker, revízió előmozdítása*. — A homlokzat: milyenek akarjuk, hogy lássanak? — Tudományos *vita*. *Folyóiratok, előadások*, stb. Az ösztöndíjasok szerepe. — A csere lejtője. A „Nyári Egyetem“. — Idegen előkelőségek és intézmények Magyarországon. A visszacsatoló sugárzás. — Idegenforgalom és kultúrdiplomácia. Rádió, mozi. — A *sajtó* és a nemzetkép. — A *kulturális egyezmények* jelentősége. Egymás megismerése nélkül nincs szilárd szövetség. A lengyel-magyar szerződés közvetlen hatása 11
- III. A TEREP. „*ISMERD MEG A TÖBBIEKET!*“ Montesquieu a törvényekről. Kultúrdiplomácia és relativitás. A kultúrhatásokat a terephez, a környezethez kell alkal-

mazni. — Alkalmazkodás a meglévő ismeretekhez, az érdeklődés irányához, a nép dinamikai ízléséhez. Meg kell keresni a vezető, a szócsőül leginkább felhasználható réteget a kvalitás s a helyzeti energia szempontjából. Az ezerféle közönség. — Az „Ember Tragédiája“. — A *stílus* relativitása. — Vezérkönyvek a magyar vonatkozásokról. Példák: Lengyelország, Belgium. Centenáriumok 31

IV. AZ ANYAG. „*ISMERD MEG MAGADAT!*“ A magyarságra vonatkozó adatok és a sajátos magyar *jelleg* ismerete. — A *magyar arckép* vonzó vonásai. Jellemesztétikai látványosságok, „exotikus“ sajátosságok, katonai erények, szabadságszeretet, politikai érzék. A régi erények mai veszélyei. — Új, korszerű arcképet kell kialakítanunk, óvatosan, a régi vonzó vonások eltörlése nélkül. Vallás és hazafiság; misszióhit 44

V. AZ EMBER. A *KULTÚRDIPLOMATA JELLEMRAJZA*. Egyéni akciók és hivatásos „janicsárok“. — A kultúr-diplomata tulajdonságai: nyelvismeret, műveltség, alkalmazkodóképesség, szellemi rugalmasság (az újra-kezdés tehetsége), ügyesség a kapcsolatok szövésében. Legyen benne tudós hajlam és gyakorlati érzék, önállóság és fegyelmezettség. — Kultúrattasé, kultúrintézeti titkár, kultúrügynök. — A kultúr-diplomata képzése. . 55

VI. A TERV. A *KULTÚRDIPLOMÁCIA SZERVEZETE*. Tervszerűség, rendszer, szervezettség. — Egészen gyakorlati, azonnal alkalmazható tervre van szükség. Az anyagiak. — Két főfeladatot kell központilag szervezve ellátni: 1. *földértés* és *nyilvántartás*; 2. *anyag-ellátás* és *utánpótlás*. — Központi munkabizottság. A „double emploi“ kiküszöbölése. A nyilvántartás szükségége. Két példa — úgy, ahogy megtörtént és javított kiadásban 66

VII. A HÁTTÉR. „*EZALATT OTTHON...*“ A hátbatámadást el kell kerülni. A kultúra defetistái és a kultúr-diplomácia tagadói. Viszonyuk egymáshoz. — Türelmetlenség és kishitűség. — Magyarul tanuló idegenek. — Magyararkultusz. Az igazság jó szövetségese 77

VIII. TUDOMÁNY ÉS KULTÚRDIPLOMÁCIA. A *BEFELÉ FORDULT TÜKÖR*. Tudós és kultúr-diplomata nem ellentétek, hanem természetes szövetségesek. Mit tehet a tudomány a nemzet érvényesüléséért? — Mit használhat a kultúr-diplomácia a tudománynak? Új problémák fölvetése s új feladatok, szintézisek tudatosítása. — Magyararcú tudomány és hungarológia 88

LA „DIPLOMATIE CULTURELLE“¹

se propose d'obtenir des résultats politiques par des moyens intellectuels, littéraires, artistiques. Cette tendance est aussi vieille que la civilisation elle-même, mais la discipline qui s'efforce de l'étudier, de l'expliquer, de l'organiser, est toute récente. Le présent volume constitue une première tentative pour en jeter les bases philosophiques et pour tracer les contours les plus essentiels d'une activité complexe, riche en conséquences pratiques.

L'auteur commence par établir le rang de cette activité aux côtés de la diplomatie officielle, politique ou économique ; et par montrer que le prestige intellectuel ou moral d'un peuple mûrit souvent des résultats politiques plus importants que l'intérêt pur ou l'argent soi-disant tout-puissant. Il l'envisage encore sous deux aspects instructifs : en la considérant comme diplomatie indirecte, „allégorique“, et comme introductrice, dans la politique, de la notion de valeur. (Chapitre Ier : Notions préliminaires. La place de la „diplomatie culturelle“ sous le soleil.)

Cette espèce d'activité diplomatique est 1° un concours parmi les nations ; concours inévitable et composé ; 2° une publicité de valeurs plus ou moins ignorées ; 3° une forme de l'éducation du genre humain, — éducation mutuelle que se donnent les peuples. Pour les nations victimes de la guerre telles que la Hongrie, cette activité a un triple but : faire connaître ce pays, lui faire occuper une place honorable dans la grande concurrence vitale et l'acheminer, par des moyens intellectuels, vers la révision pacifique du traité qui l'accable. L'auteur passe en revue les principaux domaines et moyens de cette activité : discussions et conférences, articles de journaux et de revues, boursiers et échanges d'étudiants, cours de vacances et congrès scientifiques, tourisme, cinéma, TSF et, surtout, ces cadres organiques qui s'appellent pactes ou conventions culturels. (Chap. II: Plans et formes.)

Pour avoir du succès, pour faire impression, on doit tenir compte du terrain, de l'ambiance de notre travail à l'étranger, notamment de l'état des connaissances d'ores et déjà existantes dans l'opinion publique à conquérir ; de la nature spéciale de son

¹ Loin d'être satisfaits de ce terme, nous serions bien obligés à ceux de nos lecteurs qui voudraient nous suggérer d'autres formules. Remplacer culturel par intellectuel ou par de la culture rétrécirait le domaine de la notion.

intérêt ; de son diapason „dynamique“. Il faut savoir trouver la génération et la couche sociale qui comptent et qui représentent l'avenir, choisir le public le plus propre à se pénétrer d'idées justes et nouvelles. Un exemple : la Tragédie de l'Homme, de Madách ; comment faudrait-il en parler, la représenter dans les divers pays de l'Occident et du Nord? Il faut recueillir, en de véritables manuels des „Relations“ ou des „Liens“ toutes les données historiques, littéraires, économiques ou autres, susceptibles de faciliter le rapprochement de deux nations. (Chap. III: Le terrain. „Il faut connaître les autres“.)

Avant de se faire connaître, la nation doit se connaître à fond, établir sur la base d'un examen scientifique très sérieux, une caractéristique aussi exacte que possible de son être intime, peindre son propre „portrait“, et cela à son usage aussi bien qu'à celui des autres nations. (Chap. IV: La matière. „Connais-toi“.)

Dans la suite, l'auteur énumère les qualités indispensables au savant ou à l'agent diplomatique qui voudrait se consacrer à ce travail ; et il insiste sur la nécessité de ce qu'il reste en contact actif avec les recherches scientifiques. (Chap. V : L'homme.)

Puis, nous voyons se déployer devant nous un système d'organisation et de centralisation des initiatives de ce genre, avant tout pour assurer une information solide et ininterrompue sur le mouvement des idées susceptibles d'intéresser la diplomatie, et l'élaboration successive des problèmes scientifiques qui rentrent dans ce domaine. (Chap. VI : Un plan. Organisation de la diplomatie culturelle.)

Et il faut savoir convaincre les „défaitistes“ de l'arrière, de la valeur réelle de la persuasion dans la sphère politique, de l'efficacité de la connaissance mutuelle des nations ; il faut savoir vaincre la résistance des découragés et des impatientes : la vérité est une alliée lente, mais sûre... (Chap. VII : L'arrière.)

Enfin, l'auteur essaie de montrer que le savant et le diplomate ne sont pas nécessairement deux pôles opposés, et que si la science peut faire beaucoup pour la nation, le travail intellectuel en faveur de celle-ci peut, de son côté, donner à la science pure des points de vue nouveaux, des directives fécondes, des perspectives grosses de synthèses indispensables et mûres. (Chap. VIII : Science et diplomatie. Le miroir tourné vers l'intérieur.)

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁR

13245 /1958

MAGYAR KÜLÜGYI TÁRSASÁG

BUDAPEST, V. KER., ORSZÁGHÁZA, XI. KAPU
ALAPÍTTATOTT 1920. TELEFON: 11-30-18.

TISZTIKAR:

Elnök:

Pekár Gyula

Társelnökök:

Csekonicz Iván gróf
Eötvényi Olivér (ügyvezető)
Imrédy Béla
Paikert Alajos
Serédi Jusztinián
Tánczos Gábor
Teleki Pál gróf
Wlassics Gyula báró

Alelnökök:

Boér Elek
Gajzágó László
Horváth Jenő
Lutter János
Nagy Emil
Póka-Pivny Béla
Tomcsányi Vilmos Pál

Igazgatók:

Drucker György
Klimes Károly (gazdasági)
Zichy Ernő gróf

Jogtanácsos:

Albrecht Ferenc

Igazgatósági tanácsosok:

Berényi Jenőné özv.
Heylmann Othmár

CÉLJA:

A magyar közönség külpolitikai nevelésének, valamint a külföld helyes tájékoztatásának a szolgálata.

ESZKÖZEI:

Előadások és vitaesték rendezése

bel- és külföldi előadókkal magyar, német, francia, angol és olasz nyelven.

Külügyi Szeminárium

című intézményének a keretében minden év szeptember közepétől karácsonyig tartó kurzuson a külpolitikával kapcsolatos valamennyi problémáról tájékoztatja mintegy száz órában a magyar értelmiséget.

Külügyi Szemle

című évnegyedes tudományos folyóiratot ad ki, mely a külpolitikai, nemzetközi jogi és világgazdasági témákon kívül a különböző nemzetközi intézmények munkásságáról ad rendszeres beszámolót.

Időszerű Kérdések

című sorozatában magyar és idegen nyelveken ismerteti a nemzetközi politikai élettel kapcsolatos legfontosabb problémákat.

A Népszövetségi Ligák Nemzetközi Uniója

magyar csoportjának vezető egyesülete és tevékeny részt vesz annak minden munkásságában.

Az Európai Vámegegyesület

magyar csoportjának ügyvitelét látja eí.

A MAGYAR KÜLÜGYI TARSASÁG

kiadásában megjelenő

KÜLÜGYI SZEMLE

az egyetlen magyarnyelvű, *nemzetközi*
vonatkozású folyóirat.

TANULMÁNYOK

formájában ismerteti magyar és külföldi szakemberek (politikusok, jogászok, közgazdászok, szociálpolitikusok stb.) tollából a nemzetközi politikai, jogi, gazdasági, szociális stb. élet időszerű eseményeit és kérdéseit.

SZEMLÉI

(rovatok) szakszerűen és tárgyilagosan beszámolnak az utolsó hónapok nemzetközi jelentőségű külpolitikai, jogi, kisebbségügyi, szociális, gazdasági stb. eseményeiről s így a folyóirat az e kérdések iránt érdeklődőknek másutt magyar nyelven hozzá nem férhető forrásanyagot ad. Különben a Külügyi Szemle az egyetlen magyar lap, amely a Nemzetek Szövetsége működéséről s a legfontosabb nemzetközi konferenciákról mindannyiszor nagy részletességgel emlékezik meg.

BESZÁMOLÓI

a Magyar Külügyi Társaság munkásságának hű képét adják.

Az évenként négyszer (január, április, július és október 1-én) könyvalakban megjelenő s összesen mintegy 400—500 oldalt kitevő

KÜLÜGYI SZEMLE évi előfizetési díja 15 pengő.

A Külügyi Társaság tagjainak 10 P.

Mutatványszámot készséggel küld a kiadóhivatal:
Budapest, V., Országháza, XI. kapu.